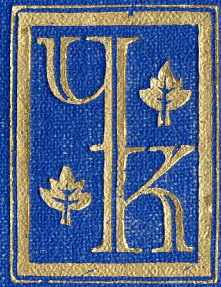

ЖС 16773/1931-1-12

Л Т О П И С

IV
ЖС-16773
1931-1-12

Червоної Калини

№ 1-6, 7/8, 9-12

(№ 11)

ЛИТОПИС

ЧЕРВОНОТ КАЛИНИ

Е. КОЗАК.

70955

1 9 3 1

БІБЛІОТЕКА
 НАУКОВ. Т-ВА ІМ. ШВЕЦЕНКА
 УЛЬВОВІ

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
 АН УРСР
 № Ж-1658 II

I

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата	13.— зол.
Піврічна »	7.— »
Чвертьрічна »	3.50 »
Для членів «Червоної Калини»	3.— »
Ціна поодинокого числа	1.20 »
В Румунії: річна передплата	360 леїв
піврічна 190 л., чвертьр.	100 л.
Для інших країв 2 \$ річно.	

За кордоном приймають передплату на «Літопис Червоної Калини» та впис членів: В Сполучених Держ. Північної Америки: The Ukrainian Legion, P. O. Box. 578, Philadelphia, Pa. USA. / В Канаді: The Ukrainian Legion Winnipeg, Man. P. O. Box. 2121. / Румунії: Dmytro Herodot, Bucarest IV., Delea Veche 45.

АДРЕСА: ЧЕРВОНА КАЛИНА, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

КУПУЙТЕ ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Берестейський мир , з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій	Ціна для нечленів	8 зл. 4 зл.
<i>Федір Дутко: Глум. Оповідання, ст. 52</i>		
<i>Д. Дорошенко: Мої спомини про давнє минуле. Частина І-ІV.</i>		8.40 « 4.20 «
<i>Богдан Лепкий: Слота. Поезії</i>		90 « 45 «
<i>От так собі. Мініатури стор. 129</i>		1.50 « 75 «
<i>Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Арм'ї. Сторін 79</i>		1.50 « 75 «
<i>Ст. Левинський: Від Везувія до пісків Сагари. Сторін 84</i>		3.25 « 1.70 «
<i>Халіда Едіб: В огні. Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234</i>		4.50 « 2.25 «
<i>Василь Софронів: Грішник. Нариси. Сторін 104</i>		1.50 « 75 «
<i>Микола Голубець: Львів. Сторін 179</i>		3.— « 1.50 «
<i>А. Вільшенко: Життя і пригоди Цяпки Скоропада. Сторін 267</i>		
		4.50 « 2.25 «
<i>Роман Купчинський:</i>		
І. Курилася доріженька Стор. 208		4.— « 2.— «
II. Перед навалою. Сторін 192		4.— « 2.— «
<i>Федір Дутко:</i>		
І. Чорторій. Сторін 192		3.50 « 1.75 «
II. Квіти і кров. Сторін 192		4.— « 2.— «
III. На Згаризах		4.— « 2.— «
<i>Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів укр. революції. І—III. Част. по зол. 3.50 « 1.75 «</i>		
<i>Юра Шкрумеляк: Чета крилатих. Сензаційна повість 17 аркушів друку</i>		
		5.— « 2.50 «

<i>Др. Степан Шухевич: Спомини. (Причинки до історії УГА. на підставі записок та власних переживань)</i>	Ціна для нечленів	
I—V. Частина		по зол. 4.—зл. 2.—зл.
<i>Богдан Лепкий: Зірка, пов. з повоєнного життя</i>		4.— « 2.— «
<i>Володимир Лопушанський: Перемога — повість з визвольної війни.</i>		
I і II. Частина		по зол. 3.— « 1.50 «
<i>Максим Брилинський: Хресний вогонь. Воєнні нариси</i>		
		2.50 « 1.75 «
<i>Т. Г. Масарик: Світова революція, т. I. 13.50 « 6.75 «</i>		
т. II.		8.— « 4.— «
<i>Др. Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів)</i>		
		4.50 « 2.25 «
<i>Др. Ганс Кох: Договір з Денікіном 1.80 « 0.90 «</i>		
<i>М. Галаган: З моїх Споминів</i>		
I, II і III. Частина		по зол. 4.— « 2.— «
IV. Частина		6.— « 3.— «
<i>Микола Матій-Мельник: На чорній дорозі (новелі)</i>		
		3.50 « 1.75 «
<i>Богдан Лепкий: Вадим, повість з княжих часів</i>		
		4.50 « 2.25 «
<i>А. Чайківський: Чорні Рядки. Спомини</i>		
		3.— « 1.50 «
<i>Олена Степанівна: На передодні великих подій</i>		
		2.— « 1.— «
<i>І. Максимчук: Кожухів — доля старшин УГА, вивезених до Архангельська і на Сол. Острови</i>		
		2.80 « 1.40 «
<i>А. Крезуб: Партизани — спомини з життя повстанців — ч. I і II. по</i>		
		4.— « 2.— «

АДРЕСА: ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 18/III.

	Ч.	Ст.
Мих. Островерха: Перегомоном (вірш)	X.	2
С. Ф. Лантух: „На ковбасі“	XI.	11
О. Олесь: Із старих і майбутніх віків... (вірш)	XII.	2

РЕЦЕНЗІЇ І ЗАМІТКИ

	Ч.	Ст.
А. Н. — Євген Чикаленко: „Щоденник“	V.	22
Л. Границька — Віталій Юрченко: Шляхами на Соловки	VI.	21
В. Л. — Ярославяко: Стрілецькі пісні	VI.	21
Л. Границька: Повість про Катерину II	VI.	21
І. Загайський: Цікава книжка	VI.	22
В. С. — Олекса Кузьма: Листопадові дні 1918 р.	IX.	21
В. А. — Віталій Юрченко: Пекло на землі	IX.	21

НОТИ

Батьківська земле (на міш. хор)	I.	21
---	----	----

БІБЛІОГРАФІЯ

Прижмуренко: Видання по таборах інтернованих вояків Армії У. Н. Р.	I.	23
І. Ш.: Список жерел до історії укр. визвольної війни 1914-1921 р.	II.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	III.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	V.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	VI.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	VII-VIII.	38
„ „ „ „ „ „ „ „	IX.	24

	Ч.	Ст.
І. Ш.: Список жерел до історії укр. визвольної війни 1914-1921 р.	X.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	XI.	23
„ „ „ „ „ „ „ „	XII.	24

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Іван Чолій: Памяти Осипа Твердовського	II.	16
* * * Лев Мікош	IV.	23
* * * Степан Охримович	V.	23
* * * Ярослава Клш	VI.	23
* * * Галя зі Скварків Матвійчукова	VII-VIII.	37
* * * Ген. Микола Юнаків	IX.	22
* * * Бронислав Янів	IX.	22
* * * Омелян Михалічко	IX.	22
* * * Кость Кротків	IX.	23
* * * о. Роман Сивак	IX.	23
* * * 4-р Гр. Савицький	XII.	24

РІЖНЕ

З листів до Редакції	III.	3
Від видавництва	IV.	23
Допомога Громадянства Українським Інвалідам	V.	13
З діяльності Укр. Т-ва Допомоги Інвалідам у Львові	V.	13
Заклик до емігрантів летицького повіту і околиць	V.	24
З листів до Редакції	VI.	9
З Т-ва Охорони Воєнних Могил	VI.	17
Укр. Відділ при військовим Музею в Брюсселі	VII-VIII.	15
Укр. воєнний цвинтар у Чорткові	XI.	18
Загальні Збори „Червоної Калини“	XII.	23
Білянє за р. 1931	XII.	23

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

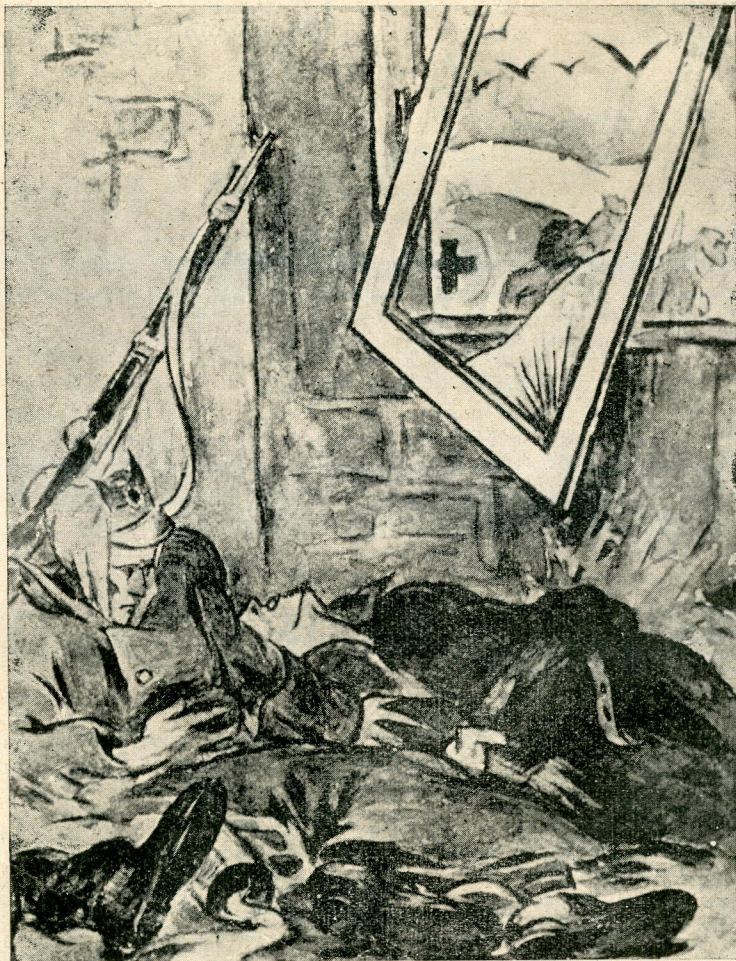
ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. Річник

ЧИСЛО 1. *

СІЧЕНЬ

* 1931

Т и ф

Мал. Леонід Перфецький

*

*

*

*Чого ти калино, сумуєш?
Чого шак голівоньку клониш?
Скажи, яке горе ти чуєш,
Що сльози перлистії рониш?*

*Ще люті морози лихії
Красу мою геть ізвлялили,
Тільки у кайдани важкії
В ледяную кригу забили.*

*Ой, як мені не сумувати?
Голівоньки як не клонити?
Не можу, ні листям пишатись,
Ні ясне намисто носити.*

*Май як мені не сумувати?
Май як мені сліз не ронити?
Нікому порадоньки дати,
Нікому краси захистити.*

*Намисто мое дорогее
Осінні вітри позривали,
А листя мое золотее
Холодні дощі сполокали.*

*Мене молодую згубити
Холодні вітри завзялися,
А я хочу цвисти і жити...
Ой, весно моя, не барися!"*

На порозі нового року

Вступаємо в третій рік видавання нашого журналу. З початком нового року хочеться нам поглянути назад, на пройдений шлях, і запитати самих себе, а з тим і наших читачів, чи бодай у частині вповнили ми ті завдання, які наложили на себе, забираючися до видавання цього місячника.

Перш за все мусимо взяти під увагу, що видавали ми його серед незвичайно важких обставин так матеріальних як і моральних. Хоч ми старалися оминати всякі можливо дразливі теми, три накладі нашого журналу підпало конфіскації. Загальна господарська криза в останніх двох роках підривала нас матеріально, відбираючи нам передплатників, а що найголовніше, більшість передплатників опізнювалась в жадливий спосіб з передплатою — річ ясна в звязку із загальною грошевою скрутою. Також і під оглядом засилування нашого журналу в потрібні матеріали, статті, спомини, документи та світлини, мусіли ми боротися з доволі важкими труднощами. Богато наших діячів та учасників минулих подій, які моглиб нам при-

слати багато прецікавого історичного матеріалу, не вважало цього за свій обовязок, чи боялося труду взяти перо до руки.

Користуючися в малій мірі історичними працями, а переважно уривчастими споминами випадкових людей доброї волі, ми тим самим не могли придержуватися якогонебудь сталого пляну, до чого потрібно булоб сталих співробітників, які опрацювалиб намічені теми. Та це й не було першою нашою метою. Нашим головним завданням було, перш за все, зберігати друком історичні матеріали, розкинені покищо в памяти учасників нашого недавнього минулого і в такім сирім виді давати їх до розпорядження наших теперішних та майбутніх істориків. Притому, журнал наш повинен був своїм змістом плекати у своїх читачів традицію, зберігати її як цінність майбутнього. З цих наших завдань старалися ми вивязатись по змозі наших сил.

У статті „Від Редакції“ в I-му числі нашого журналу зазначено окрім вище поданих наших завдань

ще й такі: „Притому будемо присвячувати деякі сторінки нашого журналу також для заміток із сучасного народного побуту та дослідів над старовиною.“ Признаємося, що в цьому напрямі ми за увесь час не дали, за винятком кількох історичних статей, майже нічого. Сама практика видавання нашого журналу і голоси наших читачів змусили нас звузати рямці наших зацікавлень майже виключно до історії нашого недавнього минулого. В цьому обсязі дали ми за цей час ряд історичних статей та споминів, які без сумніву стануть колись цеголками при розбудові нашої історіографії. Окрім того лекшим белетристич-

ним матеріалом старалися ми облегчити нашому журналові доступ до широких мас читачів.

Вступаючи в новий рік видавання, висловлюємо оцим щиро подяку всім нашим співробітникам за жертовну працю і просимо ще раз усіх учасників великих подій сповнити свій обов'язок і подбати, щоби при їх співучасті великі дні минулого вірно і докладно у всіх подробицях заховалися в друку для майбутніх поколінь. Ми зі свого боку будемо старатися і надалі, в міру наших сил і змоги, задоволити наших читачів і сповнити ті вимоги, які до нас ставить час та історія.

Тиф

Спомин. Написав *Мих. Островерха*

Янаходився тоді в штабі Х бригади, куди був по наказу команди І. Гал. Корпусу перенесений із III курія Мих. Дацкова. Штаб нашої бригади стояв тоді в селі Вовчинець і в слідуючому селі по дорозі до фронту на Бердичів. Це вже був той час, як тиф нашу армію плюндрував уже безощадно. Боездатність і дисципліна впали. В с. Вовчинець уже майже в кожній хаті лежав хорий тифом — стрілець чи старшина. Вже тоді можна було бачити, як старшини та стрільці в часі хвороби піклувались одні другими. Селяне цього села відносились до нас доволі прихильно. —

Одного вечора сумерком, повертаючи зі штабу бригади на мою квартиру, помітив я на тині щось темне, щось, що шамоталося. Підійшов ближче: це був хорий тифом стрілець. Він ішов від хати до хати, питаючи місця, де міг склонити голову. Всі хати в тім районі були заняті. Він не мав уже сили йти далі й шукати. Оперся на тин. А тин був низький — то стрілець, під напором ваги своєї хорої постаті, перевалився через тин. Не міг піднятися. Біля нього на землі лежав кріс.

Ми всі, що ще були здорові, заїдалися цебулею, чосником; пили горілку, то самогон. У чет. Михайла Шикети безнастанно кипів самовар і ми заходили до нього на чай.

Біля латинського рідва — ми зпід Бердичева відступили на південь. Прибули до Винниці й розмістились на передмісті Пятничанах. Тут дуже мерло населення. Рано й вечером йшов священник упродовж селом, а з хат за порядком виносили покійників. Тут захворів нам — наш стрілець Грицько. Зпочатку лежав у нашій хаті — квартирі, а перед відходом із Винниці ми перевезли його до шпиталу для божевільних, де була створена тифозна лічниці. У самій Винниці — всі казарми, школи, шпиталі, деякі уряди були виповнені вщерть тифозними. Не було належного догляду над хорими. Були часті випадки, що ранками находили хорих на дорозі в місті замерзлих.

Із Винниці наша бригада пішла на Тиврів. Маленьке містечко було вже окутане в осінні мряки. Під ногами чвакав подільський чернозем. У тутешній лічниці було повно хорих. Із нашої бригади з III курія лежав там тоді хорий Голіней. На другий

день ми рушили в дальшу дорогу, нових хорих лишаячи в лічниці Тиврова.

Все округ було осоружне. Простір тратив свою безмежність. Задихались худі, спаршивілі, хорі коні. Понурі, похилені вперед ідучи, людські постаті мовчали. Огортала байдужість. Хоч у грудях не було супокою: давили пусті, сірі поля, — сірі, неповоружні хмари.

Прибули ми й розташувалися в селі Рахни полеві. Перед вечером я вже горів у горячці. Порадили пити самогон. Послухав. Бо хтож його знав, що саме найгірше лихо в тифі — самогон? Ніч проминула непомітно. Ранком дістав я наказ, що маю заступати чет. Лисого — штабовий „менаже-майстер“ — бо він уже лежить хорий на тиф. Пішов я до кухні. Кухня й столова були приміщені на приходстві. Це було 6/І 1920 р. В кухні приготувляли хоч дещо на традиційний Свят-Вечір. Що приготувляли та скільки, — уже не мав сили цікавитись. Врешті — це тоді видавалось мені таке марне та байдуже. —

Перед сумерком прийшов наказ, що дальше звідсіль ідемо — у містечко Шпиків. Те, що було в кухні, варене й печене, жужмом скинуто до скринь. Смеркалось, ми вже були в дорозі. Не міг я вже йти. Закутаний у мій легкий, військовий плащ і такеж прикриття, я їхав на фірі. По сніжних дощах і болоті прийшли морози. Фірами кидало по замерзлих грудях. Хорі стогнали та квиліли. Пізно вечером, біля 9 год., мали ми короткий відпочинок у половині дороги до мети в селі, здається, Стояни. Всі хорі розійшлися по сусідніх хатах, щоб загіртість. У хаті, в яку я увійшов, родина селян сиділа — хто на лаві, хто біля столу, жінки біля печі. Дорівка соломою заслана. Горіла свічка. На столі свята. Привитали нас та спитали, куди йдемо. Пожаліли. Стали прохати до куті й до інших наших українських свят-вечірніх ласощів. Кожний із нас, хто був тоді в хаті цього селянина, мовчки, навіть не гляючи у свої обличчя, згадав своїх, батька, матір — родину. Не було сили піднести очей, щоби ними потонути в очах товариша, друзяки спільного щастя й голофти: біль давив грудь — не було сили. Всі ми, хорі та здорові зачерпнули по ложці куті, зіли по варенику. Усі мовчали. По годині поїхали дальше. Пізно ніччю прибули в м. Шпиків.

Із труднощами, бо хати вже були хорими та здоровими заняті, мені найшли хату. Висадився я на теплу лежанку й щасливий, що в теплій хаті, заснув. Ранком, як устав я, згадав на обов'язок, якого нікому ще не передав і пішов до старшинської харчівні. А було це Різдво. Та ніхто зі старшин не журились нічим іншим, тільки хорими стрільцями й товаришами, про приміщення їх думав. Обід був приготований і їли його прихапцем, стоячи. Здав я мої обов'язки. —

На дворі мело. Все окутувалось, як завсігди, в пугкий різдвяний сніг. Ходили й люди по місточку. А все кругом заносило смертю. Вешталися — волочилися хорі, шукаючи пристановища, де могли пожитись і загрітись. Бо це була одинока ціль, бажання, мрія, до якої зітхав хорий, а ще й до того, тифом. Усі лічниці земські больниці, школи були заповнені хорими. Стрінув я тут знайому сестру — в лічниці І Гал. Корпусу, п. Іру Чорноморець із Червоної і з нею одну панну з Коломиї, що була сестрою тамже, яку я тоді пізнав, а якої імені не пригадую собі. Гостили мене чаєм. І той чай гасив мою пекольну спрагу. Жартували ми й прибалачували. Хоч усе це було відрухове: останки втіхи, безжурности, що наче відгомін із днів здоров'я, сміху, віри осталися в хорій істоті. Мірили горячку й не говорили мені, скільки степенів, а я їх і не питав: бо й так чув, що мене розносить. На дворіж — мело й мело мов у казці.

Від цих знайомих сестер довідав я я, що в лічницях, хочби я хотів, нігде одного містечка, що багато хорих лежить по хатах, яких вони щоденно відвідують. Відпровадили мене до моєї хати.

Проминула ніч, у яку світ валився для мене. Ранком я знову хотів известись — та сил уже не мав. Був я свідомий кожного мого слова. Чет. О. Конол і стрілець Василь Н. Н. — із с. Супронівки біля Підволочиска, прізвища не памятаю — пішли ще раз по місті розшукати місця для мене. Бо возити хорого на підводі за частиною стало небезпечно: зима. Приїхала підвода. При їх допомозі я вийшов із хати, виліз на підводу, на якій півлежма сиділи інші хорі. Ніж ними мій шкільний і курінний товариш хорун. Осип Типкевич. Він посунувся і я сів біля нього. Подивились один на одного і усміхнулися. До фіри підійшов чет. О. К. і сказав, що моглоби бути місце в одній шопі, що була автомобілевим гаражем, і що там уже є хорі. Тільки там було неможливо лишати хорого: звичайна шопа. На долівці трохи соломи. На ній лежать хорі. Прикриті своїми плащами й, як хто мав, коцом. Себто — теж прикриття тіла, яке, як стрілець чи старшина були здорові, рухливі, молоді, не відчували морозу, але тепер... У куті шопи майже один на одному лежать скостенілі трупи свіжо-померших. Умірає один — беруть його як річ уже зовсім нікому до нічого нездатню й кидають у куті тієїж шопи, а на його місце, що було таке цінне, лягає новий кандидат смерті. Не думайте, що люди були жорстокі: зовсім навпаки — милосердя бачилось і чулося в очах товаришів, стрільців, старшин, коней — які з нами мучилися й умірали —; чулося його в безкраїх просторах української землі. Та смерть у часах пошести — це річ буденна, до нудоти буденна!

Нас тут не оставили. А зібралось уже понад десять підвод із хорими — на кожній по 3—5 осіб, залежно від того, хто скільки займав місця: чи сидів,

чи звалювався й лежав. Підводи з нами стояли на дворі — ждали дальших наказів. Врешті — счинився крик, бігання, лайка. Алярмова, без порядку збірка курінів. Чуємо наказ до сотень: „Отсею дорогою за місто — збірка“. Лиш кілька хвилин трівало, що ми були осталися серед шляху самі. Бо зараз з'явилися швидко й сторожкою ходю, оглядаючись на всі боки нервово, селяне Шпикова. Червоні, зігріті, засапані лиця, набігли кровю очі. В руках держали кріси та крісові обрізи, якими вимахували. Кричали над нами: „Геть звідсіля! Забирайтесь! Ви, . . . розношики тифу й усякої нужди! Вистрілять етую сволоч!“ Ми безрадно ждали, що коїтиметься далше з нами. Рішуча та грізна постава одного здорового стрільця — телефоніста із відділу четаря Михайла Шикети, — який схопив за скоростріл й відразу змірився до товпи селян, спричинила те, що вони нас лишили. Вони, ці селяне, як видно, не були певні своєї виграної, бачучи, що куріні вийшли за місто. Інакше — вони булиб із нами хорими й кількома здоровими швидко розправились. Яких десять хвилин пізніше на місточку наступили куріні й повстання було здавлене. Бачив я, як провадили арештованих молодих, здорових та кремезних парубків, яких спіймали зі зброєю у руках; як із ними поступив сот. Кондрацький — командант Х. бр., й дотепер не знаю. Усе це діялось 9. І. 1920.

Зраз же по цій пригоді наш відділ хорих під проводом чет. Василя Костюка подався у напрямку м. Тульчина, Брацлавського повіту. На дорозі стало тепліше. Морозу вже не було. Політав сніг. За те шлях — знаєте ті шляхи широкії у чорноземі! Валка їхала поволі, нога за ногою. Що хвилини приставали виснажені коні. Стогнали хорі, які з нетерпеливістю виглядали першого, найблизчого села. Вільний, вохкий, холодний вітер гонився полями. Дорога була важка, дуже важка. Чет. В. Костюк на коні зближався до кожної фіри й підбадьорював нас: Товариші! Ще, ще трохи й будемо в селі, де й заночуємо. Між нами хорими він здоровий був наче ангел помочі й доброти. Прийшов сумерк. Прийшла ніч. Валка так поволі сунулася вперед, що за селом, до якого ми зміряли, наче загуло: не бачилося, не чулося про нього. На дворі стояла темінь. Навіть і сніг, що в темні ночі розяснювавби шлях, за день у теплих хвилях вітру стопився. Чорно. Стогін, кашель, скигління хорих, важке сапання коней виповнювали життям цю темряву ночі. Біля 9 год. веч. чет. В. К. крикнув, що ми близько села. Йому у відповідь рознеслося мимрання, зітхання задоволених хорих. Коли й як вїхали в село — я уже добре не памятав. Наші три фіри були останні й ми заїхали в перше подвіря. Решта валки під проводом чет. В. К. поїхала далше в село. В цю темну ніч ми вїхали в село безладно, хто де попав. Бо перше бажання було: тепла хата. Хорун. О. Типкевич, хоч сам був хорий, поміг мені з фіри злізти й до хати запровадив. У хаті біля комина мигтів каганець. На долівці, на лаві, на постелі лежали хорі: прибули сюди швидше, як ми. Господарі на печі — безрадно водили очима. Я шукав кутка. Поліз під лаву. Під голову положив наплечник, який дав мені, бо в йому було повно книжок до читання. Зверху, щоби примякшити, я поклав мішочок сипкого цукру, який тоді мав я зі собою. Відпочавши, ми стали прохати господиню, щоби зварила чаю. Злізла з печі — чаю наварила. Хто мав іще силу й свідомість і міг сказати „дай“, то пив отой найкращий нектар, якого я у житті ні перед хоробою ні по ній ніколи не пив. Згас каганець. Ще трохи я

ув важкі дихання, сопіння, горячкові маячення моїх сусідів. Вив вихор на дворі. Хтось у хаті кричав: „Гей, хозяю, та приведіть його в хату!“ Наче десь далеко, увісні, за вікном стогнала, скигліла, молила, благала бючись силою до вікна, ніч. Знову хтось із хорих у хаті ще раз крикнув: „С... син! З печі злізти не хоче, а там на дворі конає наш!“ І з немочі, безсила хтось плакав. —

Рано в хату ввійшов чет. В. К. Від хати до хати ходив, поки нас віднайшов. Попросив господаря, щоб йому поміг знести з фіри стрільця, якого вечером оставили хорого на дворі й ніччю він помер. Бо то бачите — темрява була, зимний вітер свистав. Хорі сяк-так самі, чи при допомозі сильніших хорих походили з фір. Бо навіть хорий про хорого не забував, як той давав про себе знати. Але хорий, що в горячці близький крізи й не дає знаку життя, що й він існує — оставав там, де лежав. Хто його зна, чи й господарі ніччю чули останні зойки конаноного.

Ранком, випивши чаю, ми почали садовитись на підводи. В усіх хорих за ніч піднеслася горячка. Ті, що вчора ще півлежали, сьогодні не могли інакше їхати, як лежачи. Між хорими счинилася суперечка. Хтось сердито крикнув: „До дідька! Повинно бути більше місця, бо ж один помер!“ Товариш хорун. О. Т. загорнув мене в мій плащ і коц. Я сидів біля нього, півлежучи.

Виїхали зі села. На дворі почав падати сніг і дощ. Сливе нічого я більше не памятав. Знаю, що обличчя у мене було накрите, я уже не сидів, а лежав і з холоду корчився. Одиноке, що врзалось у мою память, що додавало снаги мовчати, терпіти, то було: Тульчин. Остання мандрівка до найближчої, найжаданішої ціли. І нічого більше не говорив я, тільки іноді одно: „Ще далеко той Тульчин? Товариші чет. В. К. і хор. О. Т. втихомирювали мене. Наша валка віхала на кам'яний шлях, що то вилоžený наче собачими головами. Почало кидати — гицкати підводами. На дворі дальше падав дощ і сніг. Усе на мені перемокло до тіла. Врешті — підводи стали: Тульчин! Хоч безсильний — я звівся. Іще стояв на дворі день, важке пополудне. Довкруги — наче люди вештались. Усе кругом біліло, до нудьги біліло. Біліла болем у грудях палата — колись гр. Потоцьких, пізніше казарма — а тепер лічниця. Жадоба — схилити голову, положитись десь серед чотирох стін, під дахом будила останні сили. Хотів я злізти з фіри й упав. Чет. В. Костюк і ще хтось віднесли мене по довгих та крутих сходах до кімнати. Положили. Пішли зносити інших хорих. По кількох хвилинах став я розглядатись. Я лежав на ліжку! На ліжку! Сам іще до побічної ліжка скинув чоботи, роздягнувся, наплекник із мішочком цукру підпхав під голову й мокрим плащем та коцом накрився. На ліво від мене лежав здоровенний ростом, чорнявий мужчина. Він зойкав, кидався, стогнав. Іще дальше на ліво лежав підхор. Іван Качалуба — зі штабу Х. Бригади. Ми кивнули до себе головами — привитались. У ногах, на іншому ліжку, лежав хорун. О. Типкевич. Інші чотири хорі були незнайомі. —

Прийшов лікар із сестрою. Оглянув усіх. Записував лікарства — хто мав свої гроші, той мав і ліки. Я щось трошки мав, а решту доложив чет. В. К. Він пішов, купив тілі ліки і приніс їх мені. Попрацався із нами — швидко виздоровляйте та до побачення! — і відїхав до частини. —

У кімнаті спадала густа тїнь неблаганої ночі. Мій сусід із ліва чорнявий мужчина — дуже кидався по

своєму ліжку. Підвівся. Спустив ноги з ліжка в мою сторону. Це все я більше чув, як бачив. Колиж він звівся на ноги, я отворив очі: то був кремезний та ставний мужчина. Весь у горячці палав. Це все тривало момент, наче лискавка. Бо звівшись, він важко застогнав і наче бурею зломане сильне дерево завалився на долівку — і захрипів. То був такий сильний упадок, що ми всі позривались. Мені потемніло в очах — я знову впав на ліжку. В кімнаті була тишина — нестерпна, навісна. Прибіг лікар, який із сусідньої кімнати вчув гуркіт, піднесли чорнявого мужчину: вже був небіщик. Стало нудно — нудно до болю. Іти в світи! Вставати. Прийшла сестра, дала ліки. Взявши її за руку, я став благати: побудьте хвилинку тут, я таки зараз засну! Казала, що ніколи їй, бо повно хорих, вонаж сама. Справді — уже більше не чув, що вона ще говорила: заснув.

Одного ранку в нашій кімнаті счинився гамір. Отворивши очі, побачив я, що хорун. Евген Малецький, зі штабу (оперативного) Х. Бригади стоїть біля свого ліжка, киваючись на ногах, повертаючись на всі сторони, галасує. Худе обличчя, у якому блищали очі наче з того світу, було бліде-бліде. Санітар нашвидко його вдягав. Спитав я: „Куди? Генку!“ Подивився у мою сторону, вперше спостерігаючи й мою присутність тут — як і я не знав, що він є у цій же кімнаті, де я — спішно відповів: „Утікаю. Большевики вже під Тульчином. Хай що хоче буде. Втікаю звідсіль і тобі ж те раджу“. Не виїхавши з Тульчина — на підводі помер.

По тій розмові з пок. хорун. Е. Малецьким я днів уже аж до крізи не пригадую собі: в день був відпочинок. Зате — ночі, ті страшні, безмежно чорні, довгі, наче багна брудні — ночі. А з ними — всі маячення тифозника. Ті безнастанні переклики, крики, гукання, лайка хорих у маячєнні.

Якось зуміли найти паливо й палили у печі. Один санітар на одинацять кімнат — у кожній по 11—12 хорих — спав на долівці біля печі. Зтомившись цілоденною працею, він міцно спав. І не чув, як із печі випадали полїна горїючого, вогкого дерева і кімната виповнювалась їдким та гірким димом.

Ночами сильніші хорі, яких серце було витриваліше, помагали слабшим. Часто ніччю підхорун. Іван Качалуба піднімався на моє „Івасю! Ти є тут?“, схилився до мене й мені відразу стало відрадно: „є тут не тільки людина, а й товариш!“

Одного ранку при кінці січня учув я в лівій руці гострий біль. Отворив очі. Осяйна ясність, що вдарила в мої очі, наче перелякала мене. Довгу хвилину я нікого не бачив, тільки ясність. Біль у руці дошкулював. „Що робите?“ Надімною близенько зявилося обличчя людини в капелюсі, — бо були морози тоді кряпкі! — з борідкою, що сміялося і щось говорило, бо ворухило губами. То був, як пізніше довідався я, фельчер, який ушпилював мені якусь там теч на зміцнення серця. Далі — побачив очі підх. І. Качалуби. Ні перед тифом ні пізніше — до сьогодні — я ніколи не був так радий, не чув стільки щастя, як тоді, що на ясно-одурманюючому тлі побачив обличчя людини. Я мав вражіння, що я народився до нового, незнаного життя! —

Окрім настирливого видзвонювання в ушах — я більше нічого не чув. Голод став мучити мене. Все, що давали їсти — було обмаль. Ів усі сухарі, що в час моєї горячки, як не їв я, скидали їх на вікно. Починав підносити голову. І. Качалуба порадив мені

підноситися й бити воші, бо — сказав — „загризуть тебе“. Він підняв коц. На сірому коці наче ворущилася поверхня. Щось трохи немічно я, а решта він, почали ми ці сотворіння згортати на долівку — він сміючись, а я, на цей вид, широко отвиріючи очі. Він утихомирив мене: всі такі вошиві. Від 1915 р. на фронті, а пізніше в московському, а там і в польському полоні, я ніколи ще не бачив аж стільки тієї нужди. Руки, обличчя, усе тіло сіріло від бруду, який лущився. Сили прибували. Кілька днів, що пів години, вся моя увага була спрямована: очиститись від вошей,

На право від мене лежав хорунжий Н. Н., Буковинець (чи не з III Бригади?) — чорнявий, високий.

По крізі, як почав уже вставати, хотів повертати до частини. Та дошкулювали йому дві глибокі та широкі рани, які дістав від лежання, як горячкував. Обі рани на лівому боці — одна високо біля рамени, друга на бедрі. Перший, верхній звій м'язів уже відігнув був зовсім. Воші, від яких відігнатись він не давав ради, стали причиною, що він у короткому часі помер на гангрени.

В цій же кімнаті лежав чет. Євген Новицький.

По двох неділях я став учитись ходити. Виздоровів. —

Міляно, 5. XII. 1930.

Волинські гроші

Написав: *Олександр Вітенко*

Кожна війна приносить зі собою не тільки занепад сільського господарства, торгівлі та промисловости, але й деморалізуючо впливає на населення.

Громадські заколоти на Україні, що повстали по революції 1917 року, в багато разів гірше відбилися на житті цілого краю. Не було добре налагодженого зв'язку центру з периферією, а через те дезорганізація на місцях була звичайним явищем, а як наслідок цього податковий апарат був майже нечинний, адміністрація не відповідала своєму призначенню, військові залоги скорше загрожували спокоєві мирного населення, ніж забезпечували його від злочинного елемента.

При таких обставинах ніхто з господарів навіть не мислив платити податків; скарбниця обезкровлювалася грошево, в той же час видатки росли з дня на день, а дорожнеча предметів першої потреби дошкулювала мешканцям. Треба було утримувати військо та різні уряди й установи, а грошей не було, а особливо відчувався брак дрібної, розмінної монети. Лихові треба було зарадити і то якнайскорше. Ось на допомогу в цій скрутній хвилині життя виступають на арену зі своїм організаційним хистом народні самоврядування — Земства та Міські Управи.

При їх допомозі і за їх відповідальністю та ініціативою випускають поодинокі міста свої локальні гроші, друковані часом і без належного дозволу центральної влади. Гроші ці були забезпечувані майном самоврядувань і державними білетами у великих копіях. Попит на місцеві гроші буз значний, тимбільше, що населення довірливо ставилося до своїх громадських установ і охоче ці гроші приймало.

Докладні записи не зберіглися, на яку загальну суму тих грошей випущено в обіг, але можна гадати, що на досить поважну суму. З часом ці гроші страшили свою вартість, відогравши певну ролу в господарсько торговельному обороті, і тепер навіть з трудно можна вишукати ті гроші місцевого друку.

Гроші ці не скрізь носили одну й ту саму назву, їх іменували „розмінними білетами“, „розмінними знаками“, „чеками“, „бонами“ і т. п. Накінець, друкування грошей мало що не зробилося підприємством тієї, чи іншої більш сильної і впливової організації, наприклад подибуємо „розмінні марки“, „касові посвідки“, „кооперативні росписки“, тощо.

Зі всіх міст Волині найбільш гарно презентується КРЕМ'ЯНЕЦЬ своїми „розмінними білетами“, але не мистецькістю їх, добрим друкарським виконанням, чи своїм обарвленням, лише вживанням побіч гербу міста ще й державного українського тризуба, чого ми не бачимо на подібних розмінних знаках, або білетах інших міст Волині, не виключаючи волинської столиці — Житомира.

Друкування грошей у м. Крем'янці спонукали згадані нами причини, тому на цьому місці не будемо їх повгорювати. Це було на весні 1919 року. Повітове Земство при участі Міської Управи вирішило пустити в обіг розмінні білети. У тій цілі в першу чергу доручено п. Фортунатові Шубяковському, мировому судді, місцевому аматорові-графікові, нарисувати проєкт крем'янецьких розмінних білетів. Проєкт грошей виконав він надзвичайно артистично, а в основу їх поклав український рослинний орнамент, взятий зі слущьких поясів. Проєкт цей разом з відповідним докладом від Земства доручив член Управи Вітенко п. Міністрові Фінансів Мартосові. Одначе доля не судила випустити розмінні білети за проєктом п. Шубяковського. Дозвіл дано на друкування грошей на словах, але доклад і по нині спочиває в міністерських архівах У. Н. Р., якщо він не загинув підчас всяких переїздів. І коли ми маємо неартистично виконані крем'янецькі розмінні білети, то якраз з тієї причини, що проєкту грошей, зложеного п. Шубяковським, Міністерство не повернуло, а другого примірника їх Земство не мало.

Розмінні білети були випущені вартістю в 1, 3, 5 і 10 карбованців. Розмір їх для 3 і 5 карб. 138 × 76 мм. а для 10 карб. 140 × 78 мм. Обарвлення гла грошей взято за взором російських грошей тоїж вартости: в 1 карб. жовтавого кольору, в 3 карб. зелені, в 5 карб. сині і в 10 карб. рожеві.

Лицева сторона білетів зображує посередині, вгорі, поділяючи рамку на половину, герб міста Крем'янця, а з правого боку стоїть мініатюрна розміром печатка з українським державним гербом і написом навколо: „Крем. Зем. Міст.“ На кожному розмінному білеті зазначена серія, вартість, рік випуску, а також напис: „Крем'янецький розмінний білет 1919 року“. — „Всі розмінні білети Крем'янецьких самоврядувань ціл-

ком забезпечуються всім майном Кремінецького Земства і міста Кремінця". Далі йдуть підписи: Голови Земської Управи, Міського Голови та книговодця. Навколо рамка і з трьох сторін напис: „Фальшування карається законом“.

Друга, або відворотна сторона розмінних білетів має тло слів розрізаного на половині дерева. Тут помічаємо три літери: — К. З. М., а в рамці такий напис: „За весь час обороту Кремінецьких розмінних білетів Кремінецька Народня Управа і Кремінецька Міська Управа виплачують за кожних СТО карбованців розмінними білетами СТО карбованців державними кредитовими білетами“. Поза рамкою навколо з чотирьох сторін напис „Фальшування карається законом“.

Перший випуск грошей вийшов за власноручними підписами. На 10 та 5 крб. Голови Земської Управи Б. Козубського, Міського Голови Цайтца та книговодця Титаренка і на 1 і 3 крб. за підписами: Члена Управи О. Вітенка, Міського Голови Цайтца та книговодця Коцюби. Наступний випуск грошей не мав вже власноручних підписів, а відтиски кавчукових печаток з автографами, що спричинилося до фальшування розмінних білетів.

Це є поверхо ний опис кремінецьких розмінних білетів, з зазначенням головніших, характерних рис. Щодо паперу, то папір вживано білий, гладкий, без водних знаків. Друкувалися ті гроші в друкарні братів Юзефових у м. Крем'янці. До найбільш рідких нині кремінецьких розмінних білетів належать 1 крб. і 3 крб.

Притому слід згадати, що Міська Управа проектувала в 1919 році окремо випустити розмінні білети міста на 3 і 5 крб., розміром 100 × 62 мм., 5 крб.

Волинські гроші: В горі 10 гривень, випущених Луцькою Міською Управою, нижче 50 руб., випущених Житомирським Народнім Банком. (Із збірок Музею Н. Т. Ш.)

мали друкуватися на жовтому картонковому папері, а 3 крб. на такомуж блакитному. Ніяких особливостей цей проект розмінних білетів не мав. Однак цей проект так і залишився проектом, бо, як було згадано, випущено в Крем'янці спільні розмінні білети.

Певну цікавість представляють випущені для внутрішнього вжитку розмінні марки Кремінецького громадянського зібрання (по російськи назва його була така „Кременецкое гражданское собрание“). Розмінні марки були друковані на картонковому папері на 10 і 25 крб. Розмір їх 57 × 116 мм., 10 крб. рожеві і 25 крб. сиві. На кожній був підпис „Старший Распорядитель Симонович“, а напис друковано в українській мові такого змісту: „Розмінна марка двадцять п'ять карбов. 25. Двадцять п'ять карбов. Кремінецького Громадянського Зібрання“. Навколо рамка, а на кожному кутикові ще зазначена цифра 25. На кожній з них є відтиск печатки клубу і окремий номер. Ці марки вживалися членами клубу при грі в карти і для розплати в буфеті.

Також і Повітове Земство у Крем'янці пустило в обіг тимчасові розмінні марки по 1 крб. на зелено-сивому картонковому папері. Розмір марок 113 × 60 мм. з таким написом: „Земський вечір 15 березня 1919 року. Розмінна марка N. 07104. Один карбов. 1. Один карбов. Дійсна до 15 березня (включно). Голова Управи Б. Козубський“. Навколо рамка і відтиск печатки Управи. Ці марки вживалися для розплати в буфеті.

Накінець, у м. Крем'янці, наслідуючи друкування розмінних білетів за української влади, Міська Управа (Магістрат) в 1920 році випустила бони вартістю в 1,3 і 5 польських марок. Розмір 123 × 82 мм. Колір бонів: 1 марка - брунатно-оранжевий, 3 марки - зелений і 5 марок - синій. На лицевій стороні в рамці

Волинські гроші: 75 руб. 100 руб., випущених Житомирським Народнім Банком. (Із збірок Музею Н. Т. Ш.)

відображені герби: з ліва міста і з права орел польський. Напис на лицевій стороні такий: *WON PIĘĆ. 5 MAREK POLSKICH 5 Kto podrabia lub falszuje to bony, podlega odpowiedzialności sądowej. Burmistrz W. Pawłowski Ławnik M. Kondratjew. Ławnik A. Krzemieniecki.* На звороті такий напис: „Magistrat m. Krzemieńca przyjmuje odpowiedzialność za wymianę niniejszego bonu na marki polskie. Ten bon ważny do dnia 1 marca 1921 roku“. Далі йде номер. Бони літографовані у А. Геґедіса у Львові. Особливою художністю не визначаються.

Щож торкається інших міст Волині, то мені пощастило бачити слідуєчі гроші.

М. ДУБНО. Міська Управа у 1919 році випустила чеки. Чек на 10 карбованців друковано на блакитно-сірому папері. Розмір 117 × 75 мм. На ньому такий напис: „Дубенська Мійська Управа. Продовольчий відділ. ЧЕК на 10 карб. (Десять карбов.) Предъявник цього має отримати з каси Мійської Управи ДЕСЯТЬ КАРБОВАНЦІВ. Мійській голова Кагане. Член Управи (Бухгалтер). Дійсний до 1 січня 1920 р. N. 666. Серія А. На цьому чекові є відтиск печатки, що зображує посередині герб міста, а навколо напис по російськи: „Дубенская Городск я Управа“. На звороті ніяких написів нема.

М. РІВНЕ не може похвалитися своєю творчістю у випускові розмінних білетів, може тому, що не було потреби у друкуванню грошей, бо у Рівному деякий час перебував Уряд У. Н. Р. Одначе й тут пущено в обіг Кооперативом дрібних торгівців розписки, що мали замінити собою гроші. Це квіток на звичайному тонкому папері. Лицева сторона засіяна блакитними зірками, що становить тло, а на ньому такий напис: „Кооперативъ мелкоторговцевъ г. Ровно, Вольнск. губ. Расписка N. 2967. Каждый членъ Кооператива имѣетъ выдать по предъявленіи сей расписки деньгами, имѣющими хожденіе въ предѣлахъ Украинской Республики одинъ руб. Предсѣдатель (підпис). Члены Правленія (два підписи). Відтиск печатки. З правого боку напис: „Кооперативъ Мелкоторговцевъ г. Ровно.“ Розмір 100 × 70 мм. На другому боці жадних написів нема.

М. ЛУЦЬК. Міська Управа в 1919 році випустила в обіг розмінний знак на 20 гривень. Розмір 147 × 86 мм. Друковано розмінні знаки на лубковатому папері з водними жилками. Лицева сторона бита в дві фарби; тло ясно-рожеве й синій напис, а зворотна теж у дві фарби: тло темно-рожеве й чорний напис. На цих грошах вміщено на лицевій стороні герб міста, а під ним малюнок руїни замку Любарта, з таким написом: „Луцька Мійська Управа 1919 року. 20 гривень. Фальшування карається законом“, а навколо поміж одною а другою рамкою вміщені написи: „Двадцять гривень“. Оборотною стороною має такий напис: „Розмінний знак Луцького мійського самоврядування“ — це вгорі. Затим йдуть написи всередині, в рамці з лівого боку: „Згідно постанови Мійської Думи від 11 Березня 1919 р. останній строк дійсності знака 1 січня 1920 року.“ Посередині відтиск гумової печатки з таким написом: „Луцька Мійська Управа“ з гербом міста. З правого боку, у рамці, такий напис: „Каса Мійської Управи обмінює знаки, коли буде доставлено їх не менше, як на сто гривень.“ Підписи. Тов. Мійського голови (підпис). Член Управи (підпис), гласний Думи (підпис). Ч. 3547. Знов напис у долині: „Розмінний знак Луцького Мійського Самоврядування“. З обох боків напис

„двадцять гривень“. Розмінні знаки Луцької Мійської Управи гарно й солідно виконані.

М. ЖИТОМІР. Міська Управа випустила в обіг розмінні білети в 1918 році, в копюрах 1, 3 і 5 карб. Розмір для карбованця 116 × 68 мм., кольор ясно-жовтий, розмір для 3 і 5 карбованців 150 × 96 мм. Кольор для 3 крб. зелений і 5 карб. синій. Напис на лицевій стороні тих грошей однаковий для всіх, а саме: „1918 року. Розмінний білет міста Житомира. Всі видані до загального розміну білети міста Житомира цілком забезпечені державними кредитовими білетами і 5% короткострочними зобов'язаннями Державної Скарбниці схованими в Житомирському Відділі Державного Банку.“ Підписи: Мійський голова А. Пивоцький. Бухгалтер. Корольчук. На кожному знакові зазначена серія й номер. На звороті такий текст: „За весь час обороту розмінних білетів м. Житомира Житомирський Відділ Державного Банку і всі місцеві кредитові інституції виплачують кожному тисячу карбованців розмінними білетами тисячу карбованців державними кредитовими білетами, рублями, або п'ятипроцентовими короткострочними зобов'язаннями Державної Скарбниці і приймають розмінні білети міста Житомира в різних виплатах, в якій би то не було сумі.

По скінченню потреби в розмінних білетах оголошується до загальної відомості населення міста Житомира строк, в який сучасний розмінний білет повинен бути представлений в Житомирський Відділ Державного Банку на одержання п'яти карбованців (трьох) державними кредитовими білетами.“ Цей текст є спільний для грошей у 3 і 5 крб., для одного карбованця бракує тільки одного відступу, починаючи від слова — „По скінченню“ і до кінця. Гроші виконано на звичайному, лубковатому папері, літографічним способом, досить артистично. На них тільки вміщено герб міста Житомира. Крім того на 3 і 5 крб. вибито перфератором цифри „3“, „5“.

У 1920 році Народній Банк м. Житомира пустив в обіг розмінні знаки у 250 крб., розміром 135 × 92 мм., уже з написом у російській мові, а саме на лицевій стороні: „Двести пятьдесят рублей. Разменный Билет Народнаго Банка г. Житомира. Все выпущенные в обращение разменные билеты spolна обезпечены Государственными кредитными билетами, хранящимися в Житомирском Отделении Народнаго Банка. Управляющий (підпис), кассир (підпис). Подделка преследуется законом!“ Рік 1920. Гербу міста Житомира нема, а у вінетці зазначено дві літери „Н. Б“. Напис на звороті такий: Двести пятьдесят рублей. Серія АВ. N° 201941. Во все время обращения разменных билетов Житомирское Отделение Народнаго Банка и все местные кредитные учреждения выплачивают за каждую тысячу рублей размінными билетами — тысячу рублей Государственными кредитными билетами и принимают разменные билеты во всякого рода платежи в любой суме.

По миновании надобности в разменных билетах публикуется во всеобщее сведение населения г. Житомира срок, в течение которого настоящий разменный билет должен быть предъявлен в Житомирское Отделение Народнаго Банка для получения двухсот пядесяти рублей Государственными кредитными билетами. Двести пятьдесят рублей.“ Гроші виконано літографічним способом.

Як бачимо, розмінні білети випущені у 1920 р., при большевиках, щодо тексту незначно відрізняються

від грошей випущених Міською Управою м. Житомира, полишаючи вже на боці саму мову.

Чи інші міста Волині теж випускали в обіг свої льокальні гроші, мені поки що не вдалося довідатися, та зрештою не можна твердити, чи подані тут відомости, хіба з винятком одного міста Крем'янець, являються вичерпуючими. Як на приклад, посилаюся на VIII. том „Архива Руской Революції,“ де в доцільній колекції грошей, що друкувалися на

цілій території був російської імперії, дуже багато бракує взірців до повної збірки грошей, які до речі, я маю в своїх руках, а які не попали в опубліковану збірку.

Ці скромні дані подаю до відома в надії, що повний огляд випущених на Волині грошей вдасться в майбутньому виконати.

При писанні цієї статті користувався я почасти колекцією грошей п. Б. М. Козубського.

Наступ на Кульпарків

Написав: Василь Горбай

Вночі алярм. Всі спали в поготівлю, тому не триває й кілька хвиль, а сотня вже стояла на дозорі. Роеві відчислюють своїх людей. Є всі. Надходить командант сотні чет. Гачкевич. Голошення четових і за хвилю »Сотня — ходом — руш!« Зимно трясє нами, кожний прає голову в ковнір плаща. Машеруємо Соکیلниками. По боках дороги чорніють хати. Минаємо хати і сотня прямує вже стрийським гостинцем в напрямі Боднарівка - Львів. За сотнею десь з заду таракотить неприємно віз скорострільців. Поволі забуваємо про зимно, розрухались, стає тепліше. Хлопці вже й не думають за теплі хати і зачинають тихо між собою розмовляти. За хвилину чути вже і сміх притишуваний долонями. Жартують хлопці і не думають, що їх чекає.

Найбільш веселий як завсіди десятник Хіцяк. Такий собі низенький, лице завсіди усміхнене, ходяча радість з життя. Нераз бувало, довгий марш або цілий день в бою, без їди — хлопці фізично помучені, кожний спускає ніс, а Хіцяк якби нічого не було або жартує або зачинає свою: Лугом іду коня веду... і ціла сотня дається півроти добрим гумором Хіцяковим. Машерує собі в чвірці переді мною, штуц повісив через ший, руки в кишенях і питає свого сусіда, який час від часу чується: А чи знаєш ти, коли вош подібна до квочки? Того ми ще не чули і хлопці наставляють уха. — Не знаю — признається по надумі сусід. Но, та то зовсім просте — каже Хіцяк — як сидить на яйцях. Всі регочуться, а Гачкевич мусить упоминати »Тихше«.

Хлопці утихають, лиш по заду туркоче віз скорострільчиків. Підходимо до перших хат Боднарівки, які недавно ми здобували. Онтам за тим чорним великим

будинком висік ворожий скоростріль нашу наступаючу розстрілює. Потім здобули Боднарівку ми, дев'ята сотня. Тепер тут держать позиції бережанські частини.

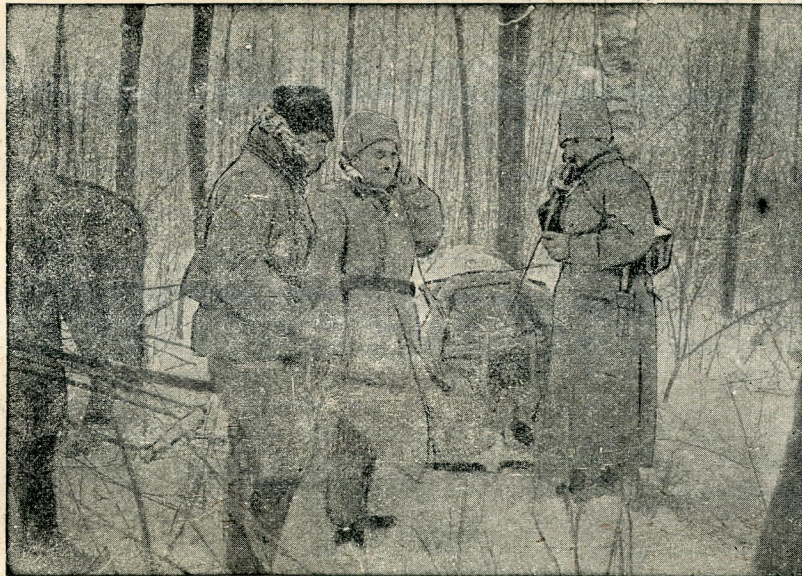
Від сторони Львова блиснуло раз-другий, перед сотнею на гостинці бухнуло полум'я — гук і граната, експлюдує, обкидає сотню камінням гостинця. Майже рівночасно летять замерзлі груди з поля на ліво. Там зарився другий гранат. Зойк ранених, слова команди й сотня прилягає по боках білого шляху в ровах.

— Санітарі переносять ранених до хати на право. Коні при возі стають дуба. — Віз дальше не може їхати. І так то через той віз сталося. Ворожий обсерватор чуючи на шосі туркіт воза повідомив батарею, а та післала нам 2 гранати.

Йдемо дальше але ровом, тихо. — В тім саді остання хата по лівім боці Боднарівки. Там за тими грубими деревами, що чорніють на темнім тлі неба, наші стійки і скоростріль, а там недалеко, як той високий комин цеголь-

ні, там ворог. А тут зараз коло дороги коло садку видно в день стрілецьку могилу. В замерзлій землиці викопали стрільці гріб своєму сотенному товаришові. Висипали невеличку могилу, з двох березових гіляк зробили хрест, звязали дротом. На хресті висить дощинка, а напись хемічним олівцем каже, хто положив свою буйну голову за рідний край. На верху хреста сталевий сивий шолом, а в ньому дірка від кулі...

Підходимо до якоїсь більшої хати в саді. Невидно світла, вікна позаслонювані сінниками. Один за другим входимо до хати і розміщуємося в кімнатах на підлозі. Соломи є досить. В хаті кільканацять хлопців з бережанської сотні. — З розмови Гачкевича з командантом береж. сотні довідуємося, що

27.XI. 1918 р. От. Микитка видає накази підчас наступу на Львів між Соکیلниками і Зуброю.

тут маємо чекати до $\frac{1}{2}$ 4, а потім разом наступаємо на Кульпарків.

Хлопці невиспані починають подрімувати в теплій хаті. Інші починають розмову з »Бережанцями«, які недавно прибули на фронт. Наші мають перед ким вихвалюватись. Тамті слухають про бої з поотвірними ротами і дивляться на них з респектом: Усусуси, — аристократія Галицької Армії.

Пів до четвертої. Виходимо з темної хати і знову починає трясати нами мороз. Поступаючи в напрямі Скнилівок - Кульпарків, розтягаємося в розстрільну один від другого на яких 6-8 кроків. На ліво від нас тягнеться сотня Бережанців, — на небі мерехтять зірки. Поступаємо вперед по зораних твердих грудях. В руках кріси з насадженими багнетами. Поступаємо в період як найтихше. Кожний глядить вперед в чорносіру безмежність ночі перед собою. Десь далеко на ліво заграва скоростріл і знову тихо стало на цілім відтинку. Як би так удалося підійти ворога!

Та ні! Он там на переді вилітає гадюкою срібна лента — блищить і летить високо — високо, немов хоче долетіти до тих мерехтячих зірок. Не долітає — зірки моргають на себе неначе не хотять нової подруги. Вона зупиняється, пукає срібним сійвом і вертає до землі. В кількох моментах свого короткого життя обсилає світлом цілу околицю так, що й зірки при тім світлі никнуть, щезають. Впала на землю, топиться в темноті ночі, щераз блиснула ясніше і завмирає. А темрява перед нами здається тепер ще більш чорною. —

З першим заблиском ракети збентежились хлопці з бережанської сотні. Щойно як крикнув на них вістун Бубела, наслідують нас і лягають.

Однок ворог або запримітив нас, або передчуває небезпеку. З ворожого боку вилітає ще 2 ракети. Ще не впали вони на землю, а тут вже затаракотів на переді скоростріл і кулі свищуть над головами. — Лягаємо. До ворожого скоростріла прилучуються сотки вистрілів крісових і серед тихої зоряної ночі бе на уха і на розум пекольна симфонія війни, а до тої мелодії неначе бубон в оркестрі блисне і бухне і все заглушить вибух тяжкої міни десь на переді перед нами.

Від правого крила починає наша розстрільна стріляти. Тайком вже не підійдемо. — Ворожий скоростріл бе без перерви, але бере за високо, бо кулі свищуть над головою.

Гурра-а-а! Несеться з правого крила — підхоплюємо, Бережанці з нами. Гурра-а-а! Несеться наш боевий клич і при нім не чути вже ворожого скорострілу. — Вперед! — Біжимо. Ворожі кулі — тільки жж-жж-фії. Бють вже низче. По яких 50 кроках падемо на землю — лягаю за якимсь деревом. Стріляємо. Кріс коло замка аж горячий. Нараз тягну і не можу витягнути замку. Не йде. Встаю, помагаю собі чоботом і замок отвірається. — Забився від неспаленого в гільзі пороху. Уживаємо муніції з російських фабрик, перероблюваної до Манліхерів, кулі якомсь дуже слабо держаться тонких гільз. На щастя маю в хлібнику пуделко вазеліни — смарю замок, ходить добре. Гурра! несеться знов й розстрільна біжить знову вперед. На небі сіріє. Ворожий скоростріл бе як шалений; кулі свищуть. — Стріляю. Знов: гурра! Біжу в перед. Якийсь шал огортає мене. Гурра! — Коло мене біжить телефоніст Матейко. Де другі і не думаю. Перед нами на переді бе скоростріл. Як кулі перестають свистати, біжимо дальше, потім знова па-

демо й стріляємо. З 250 набоїв, які я мав, нема вже й половини. Гурра — несеться, добре що на право — а якби так за нами, можнаб загинути й від своїх куль. —

Коби лише скорш дістатися між ті дерева там на переді. Нараз зтихає ворожий скоростріл. Звідтам, де ще перед кількома хвилями вилітали червоні язички огню — втікає тепер кілька сильветок. Рано, видно вже, тільки густа мрака. —

Влітаю до ворожого окопу. Ту нема нікого, лише 3 ведра з води перевернені, а побіч на насипі копиця порожних гільз. Звідси бив ворожий скоростріл. Плюю зі злости. В Соکیلниках бухнуло чотири рази — в горі над нами рівнож чотири вибухи — чотири хмарки білого диму. Шрапнелі... Наша артилерія починає бити. За пізно! — ворогові не пошкодить, але нам може наробити шкоди. Може перестануть? Але де там! Бють дальше досить густо. Чути свист шрапнелевих кульок. — Матейко біжить побіч мене. Якась стодола, а там садок і хата. Скорше під дах, може артилерія наша перестане. З боку на право заграва скоростріл. Добігаю до рога хати і на момент каменю: Там на другім розі хати стоїть і ціляє з кріса ворожий вояк. Моментально відскакую за ріг хати. Паде стріл. Матейко, який біг за мною, випускає з руки кріс і з криком »Ратуй мене« паде на землю. Оббігаю хату і бачу, як ворожий стрілець утікає ровом дороги. Стій! — Біжить дальше. Прицілююсь і ворог тихо без зойку паде долів

Вертаю туди, де впав Матейко. Лежить і стогне, побачив мене й знову: Ратуй, ратуй мене! Пробую піднести його — тяжкий — ледви — ледви підношу. Сам не знаю, що робити, — з боку скоростріл попоче, шрапнелі в горі пукають. Веду Матейка кілька кроків і оба звалюємося на землю. Розпука огортає мене. Нікого не видно. Деж наші? — Добуваю Матейкові бандаж з кишені й питаю, де ранений. Мовчить. Зомлів. З правої руки тече тепла кров. Розпинаю блюзу. На животі по обох боках сино чорняві плями, без крові. Куля ппрейшла через живіт. Помочі — конечно помочі. Слухаю, чи дихає. Живе. На право тихне скоростріл, а змагаються крісові стріли. Невно наші вже там дійшли. — Біжу туди і дійсно стрічаю стрільця з нашої сотні. Мало що не взяв мене за ворога. Де санітети? Показує рукою на право. Біжу до них і посилаю їх до Матейка — там на право коло того дерева, що чорніє. Батерія наша вже не бе, але ворожі крісові кулі мов джмелі літають коло вух. Більше на право і бачу, як кількох наших біжить в сад перед собою. Біжу долиною до саду, згл. парку.

В парку передімною капличка, а там мигнула якась синява сильветка. Ворог певно криється за рогом каплички. Мечу в напрямі каплички ручну гранату і по вибуху вбігаю за капличку. Не видно нікого, лиш кілька кроків дальше стоять якісь дивні гармати без коліс. Приглядаюся ближче: Міномети! 22 цм! Оба заладовані дулами звернені, туди звідки ми наступали. Коло них на землі в скринках величезні міни. Обертаюся назад до каплички. Двері отворені, хочу подивитися дальше. Виходжу до середини — там темно, по середині біліє якийсь кам'яний хрест. Певно рдинний гробовець. Нараз щось ловить мене за ноги; чую: Пане, даруй життя!

З початку думав я, що вже по мені. Дивлюся, клячить переді мною ворожий вояк. — Виходи! — Виходить, хлоп як дуб величезного росту. На лиці скалічений бляшкою моєї гранати. Бачу, як трясеться,

отже успокою його; не бійся, нічого злого тобі не зроблю. — Питаю, де його товариші. Втікли. Питаю, чи вміє обходитися з мінометами. Ні — він від піхоти. Шкода! Можна б бухнути кілька разів. Веду свого полоненого в напрямі якихсь двірських забудовань, бо бачу там кількох наших стрільців, які відпочивають. Треба перед кимось похвалитися. Тепер утру носа »старій війні«. Великодушно дарую хлопцям 3 повні ворожі наплечники, які я найшов в капличці і з яких 2 ніс полонений, а один я. — Хлопці випитують полоненого, звідки він.

Лишаю свого полоненого стрільцям, а сам йду до двора, де повинен бути чет. Гачкевич. В одній кімнаті стогнуть тяжко ранені полонені, попереязувані нашими снітарами. Гачкевич сидить при столі і пише звідомлення. Голошусь і згадую про міномети і полоненого. — »Но, но! Може ще і з Вас буде добрий вояка« — сміється Гачкевич і йде подивитися на міномети. Доповняє звідомлення і каже до мене:

— Пошукайте собі якусь підводу і повезете звідомлення до команди полку в Сокільниках. —

Випадково находжу пару ворожих військових коней і сани. Сідаю і йду до Гачкевича. — А чому нема господаря? — питає Гачкевич. Кажу, що то наша добич — коні військові. Гачкевич також вдоволений.

Полонений виносить 4 наплечники, які я задержав ще в капличці. — Відтак сідає на переді і поганяє, я за ним.

В Сокільниках ідемо через село, а хлопці з інших сотень дивляться, що це таке: полонений поганяє, а я ззаду надуваюся гордощами. Дивіться і завидуйте! На щось такого може собі дозволити тільки наша девята Усусусів!

Звідомлення передаю сот. Носковському, який випитує подробиці і каже принести мені дещо зісти. За пів години вертаю піхотою з двома гарматчиками, які мають оглянути міномети. Сподіваної помочі здається не буде. — Несу письмо Носковського Гачкевичеві.

Доходимо на край Кульпаркова. Крісовий огонь змагається щораз більше. Певно противник наступає. Підходимо до саду, де наші міномети. Доступити нам вже годі — кулі раз-враз свищують. Сотня лежить розстрільною в рові, що тягнеться коло саду. Вечеріє. На землю паде густа мрака. — Наші щадять муніцію, стріляють мало, за це ворог бе зза хат, як би сказився. От там на переді щось горить, певно запалили хату. Передаю Гачкевичеві письмо, беру околіт соломоми і лягаю в рові. Передімною з мраки видніють обриси дерев і будов. Противник дістав певно сильне підкріплення зі Львова. Стає щораз більше горячо. Міномети пропали, шкода. Нас за мало, щоби вдержати здобутий відтинок. Ех, якби так тепер бухнути кілька мін в напрямі ворога! —

Щось перестають вороги стріляти, перед нами на переді чути якийсь крик: »Псякреф не стшеляць! Не стшеляць!« А то що? Тихнуть стріли з нашого боку. — З мраки на переді виходить якась силветка. З початку майже зливається з мракою, потім стає чим раз більше виразною. Прицілююсь. Не стшеляць! Свуй! — репетує голос надходячого.

— Руки вверх! — кричать стрільці на ліво. — Підносить руки до гори. — Кілька кроків і вже є недалеко коло нас. Старшина. Віддає нікльований багнет і револьвер і представляється: Капітан Н. Н. назвиска вже собі не пригадую. — »Мислялем же то насі, помилілем сен«. — говорить на своє оправдання. — »Нічого — гостям раді« сміється Гачкевич і хлопці. — Вістун Бубела дістає приказ відвести полоненого до Сокільник до комди полку. Знову починається стрілянина. — Нам вже не стає муніції. — Відворот! — З жалем лишають хлопці Кульпарків — одну з брам Львова, яку ми нині рано отворили. Тільки що до Львова не було кому увійти. Не використано нашого наступу.

І тепер, коли нераз чую або читаю щось про бої під Львовом, завсіди пригадую собі наш бравурний скок на Кульпарків — золотий листок слави девятої сотні Усусусів. —

б. Н.

* * *
Най грізна зима шаліє
І руйнує все живе;
Най холодний вітер віє,
Хуртовиною реве.

* * *
Най снігом соді метасе,
Най покриє все... Дарма!
Що весною цвисти має —
Не зруйнує це зима.

І курінь 8-ої самбірської бригади III-го корпусу в Жуківцях коло Жмеринки в листопаді 1919 р. Старшини і стрільці.

І курінь 8 бригади У.Г.А.

Із записок Івана Карпинця.

І. 8. Курінь. Перехід через Збруч. Похід на Схід. Перегляд 8. бригади ген. Кравсом в Новій Ушиці. Відпочинок. Дальший похід на схід. Заняття Жмеринки. Заняття Козятина. Бої коло Василькова. Заняття Київа. Денікінці в Київі.

8. гал. бригада, що перейшла Збруч 17.VII. 1919., повстала з первісної I. групи (групи „Гофмана“, або групи „Рудки“) 8. самбірської бригади. Ця група займала до часу травневої офензиви тридцять-кілометровий відтинок від с. Никловичі (на пол. від Судової Вишні) аж до Пісків, недалеко Любіня великого. До половини січня 1919 р. було на тім відтинку кілька сотень, що просто за себе не знали. Щойно тоді, коли на команданта відтинку прийшов сотник Гофман (19.I. 1919), повстав правильний фронт. Він то злучив ті відділи, призначив кожному відтинку, казав їм получитися телефонічно з командою групи і видавав їм постійно відповідні диспозиції. Зі Самбора, з команди 8. бригади, приходили нові відділи, военний матеріал і диспозиції для команданта групи. Чисельний стан групи був ріжний; числила від двох до шістьох курінів (менше більше від 1.500—3.000 людей). Командантом групи був від 19.I. 1919 сот. Гофман, а шефом штабу пор. Трач. Штаб находився цілий час в м. Рудки. З відтинка I. групи роблено два рази більші випадки на залізничий шлях Львів-Перемишль, однак оба рази акція не повелася. Фронт групи проломили польські війська рано 15 мая 1919 р., однак група відступала може ще в найбільшій порядку

з трьох інших груп 8. самб. бригади. Розуміється не обійшлося без втрат в людях і военнім матеріалі. Дорога відвороту ішла правим берегом Дністра аж до Галича; тут група перейшла на лівий беріг і відступала аж до с. Угринківці (повіт Залішки).

Звідси по дводневім відпочинку, по чортківськім проломі польського фронту посунулася група лівим берегом Дністра аж до м. Нижнева. Тут розпочалася кількадева боротьба, що увінчалася заняттям мостового причілка Нижнів і випертям Поляків на правий беріг Дністра.

По тій побіді розділено 8. самб. бригаду на дві: на 8 і 11 бригади, що увійшли в склад III. Гал. Корпусу. Дотеперішнього команданта 8 самб. бригади полковника Кравса іменовано генералом і командантом III. Гал. Корпусу, на місце генерала Гембачева. Командантом 8 бригади став сот. Гофман, а командантом 11 бригади сот. Шльоссер. Обоє іменовано отаманами. В склад 8 бригади увійшла ціла дотеперішна I. група. З бувшої 8 самбірської бригади приділено кількох старшин. Шефом штабу остав дальше пор. Трач. Начальником утвореного тепер оперативного відділу зівстав пор. Купчанко. Чисельний стан бригади побільшився також через бранку здібних до військо-

вої служби. Зпід Нижнева посунулася бригада аж поза м. Рогатин. Тоді розпочався знову польський наступ на наші позиції і 8 бригада мусіла з іншими частинами Армії відступати на Схід. Дорога відвороту ішла в напрямі на Бережани, Підгайці, Бучач, Чортків, Товсте, Озеряни, Борщів і Нівра. Тут перейшла 8 бригада Збруч в дні 17 липня 1919 р.

I. курінь, як задня сторожа 8. бригади, перейшов Збруч дня 17. VII. 1919. в с. Нівра. Звідси перейшов до с. Адамівка. Тут на ліво від села заняв позиції, бо Поляки, що ішли вслід за курінем, стали його острілювати скорострілами і артилерією. Курінь обсадив фронт цілої бригади (около 7 км) і на тих позиціях перебув до вечера 18. VII. За той час всі інші відділи бригади відійшли під Камянець. Вечером того дня відійшов курінь через села Фридрівці і Кадиївці до с. Янчинці, де прибув рано 19. VII. і де застав вже свій обоз. Тут відпочув до 20. VII. О год. 4. попол. того дня машерує курінь через Камянець до с. Вихватнівці.

Команду куріня від пор. Струця переймає знова пор. Тарнавський. На ніч остав курінь перед м. Китайгородом. До Вихватнівців прибуває ку-

рінь 21. VII. перед пол. Тут застає вже цілу бригаду. До куріня приходять чет. Стефанків. 22. VII. машерує курінь до села Приворотя, а дня 23. VII. до села Івашківці, де відпочиває до 26. VII. включно. 27. VII. відходить курінь з цілою бригадою до м. Нова-Ушиця, де відбувається перегляд бригади командантом III. гал. корпусу, генер. Кравсом. Курінь заквартировується на передмістю Нової-Ушиці і тут відпочиває до 31. VII. включно. (30. VII. вислав курінь 1. сотню і двох старшин з інших сотень — чет. Стефанкова і пор. Микитюка до пильновання збірки збіжа з панських піль, щоб прожити курінь).

1. VIII. відходить курінь через села Заміхів, Кошищів і Михайлівці до с. Супівки, де перебуває до 5. VIII. включно. (Команда бригади находиться в тім часі в Сниткові).

6. VIII. відходить курінь до м. Бару. 7. VIII. заквартировується курінь в місті, як рівнож і команда бригади. Тут чути стріли зпід Жмеринки.

8. VIII. Похід до с. Стодулці, що лежить на залізничному шляху Проскурів-Жмеринка. Вечером відходить курінь під Жмеринку.

9. VIII. Боевий марш на стацію Жмеринка. Большевики без стрілу опустили стацію і місто. I. курінь

перший з цілої 8. бригади прибув на стацію о год. 9¹⁵ перед пол. По кількогадиннім відпочинку відійшов до с. Тартаки, де й переночував.

10. VIII. відійшов через Жмеринку до м. Браїлова де перебув до 12. серпня включно.

13. VIII. відходить курінь до с. Могилівки і тут перебуває також через слідуєчий день.

15. VIII. рано відходить курінь підчас дощу через Винницю до с. Малі-Винницькі Хутори.

16. VIII. відходить до м. Стрижавка (8 км. на півн. від Винниці).

17. VIII. Боевий марш на Калинівку. Тут курінь приходить о год. 12¹⁵ і відпочиває на поли до год. 4. попол. а відтак відходить за Калинівку і ночує коло стації Голівці.

18. VIII. курінь без жадних боїв займає стацію Голєндри і продовжує похід під м. Козятин, де 3 км. від міста ночує під голим небом на дощі.

19. VIII. о год. 6 рано входить курінь на стацію і до міста, де прибувають також і інші частини бригади. Фронт обсадила 2 бригада III. Г. К. В Козятині перебуває курінь до 23. VIII. включно. Тут перебуває також кмда 8 бригади і III. Г. К.

23. VIII. о год. 4 р. відходить курінь на стацію і чекає на завагоування цілий день. Вечером, о год. 9 відїздає разом з II/8 кур. бриг. шпиталем і саперами і їде цілу ніч з великими перестанками.

24. VIII. о год. 6 р. вивагоується курінь на стації Попельня і звідси відходить в сторону м. Хвастова. Перед ст. Кожанка всїдає на потяг з транспортом бригадної артилерії і їде на ст. Хвастів. Курінний обоз їде дорогою. На стації курінь висїдає і відходить до с. Велика Снетинка. Тут ночує.

25. VIII. о год. 11. пер. пол. відходить через ст. Мотовилівка до с. Плісецьке, куди прибуває о год. 6 веч. Звідси висїлає курінь стежу до с. Велика і Мала-Кожухівка, яка ствердила, що там большевиків нема.

В с. Плісецьке остає курінь до 26. VIII. год. 2 поп. По обїді відходить до села Кожухівка-мала і займає позиції. Коло год. 5⁶⁰ поп. показується большевицька кавалерія на краю великого ліса, всїлі около 350 їздців. Однак під огнем скорострїлів повстає серед них переполох і вони втікають. Над вечір підсувається ворожа стежа всїлі около 10 людей і обстрїлює район 2/1 сотні. Большевицька артилерія (1 батарея) обстрїлює досить сильно с. Кожухівка-мала, і велика. Бригадна артилерія відповідає. Зрештою ніч минає спокійно.

27. VIII. курінь на давних позиціях. Через цілий день артил. огонь з обох боків. Ніч минає спокійно.

28. VIII. до год. 4 попол. курінь на своїх позиціях. Через цілий день артил. перестрїлка. Над вечір наступає ворог на лїве крило (с. Скиток) на 7/II сотню. Під перевагою, сотня відступає на рівну лінію зі с. Дранівка (тут була кмда I. курїня) так, що I. курінь мусїв відступити в село, не маючи обез-

печення з лїва. Вечером скріпляє позицію I. курїня один курінь з 5 бригади (сотника Чайки) і II/8 кур. (сотки Станїмира). I/8 кур. стягається до с. Дранівка, де і закватировується. Ніч минає спокійно.

29. VIII. о год 8 р. подався курінь після диспозиції бригади (оп. Ч. 210/1) на будку перед ст. Васильків і тут оставав до год. 4 попол. 2/1 сотня вже о год. 2 поп. подалася за ст. Васильків на шосу, що провадить до м. Василькова і обсадила її тому, що праве крило відступило і лишило місто Васильків. Однак під натиском нашого лївого крила ворог відступив і опустив Васильків. О год. 4 попол. подався курінь до с. Глеваха, куди прибув о год. 10 веч.

Коли ще курінь находився на будці, приїхав головний отаман Петлюра. Опісля відїхав він на ст. Васильків, а звідси дальше під Київ.

30. VIII. о год. 10 переходить курінь до с. Вєти, куди прибуває на 2 год. попол. Тут ночує. Інші частини 8 бригади входять о год. 4 попол. до Київа.

31. VIII. о год. 5 р. виходить курінь зі села Вєти і удається до Київа. Перед місто приходить о год. 9 перед пол. і тут чекає аж до год. 1²⁰ попол. Звідси машерує через головні вулиці міста в сторону моста на Дніпрі, витаний оваційно населенням.

Однак курінь не дійшов до ціли, бо дорогу замкнули Денікінці, що того дня о год. 11 пер. пол. перейшли через міст на Дніпрі і ввійшли до міста. Курінь остав перед арсеналом і виставив сторожу, щоб не впускати Денікінців. Однак товпа Москалів, не зважаючи на упімнення зі сторони пор. Вербицького, впровадила денікінського генерала Штессельберга з його окруження до думи. Хоча й був приказ стрїляти, якщо Денікінці хотїлиб ввійти в район занятий I. курїнем — не можна було стрїляти, бо вела їх товпа цивільного населення. Курінь подався і собі до думи, бо там коло арсеналу не було що робити. В думі був вже ген. Кравс. Тут цивільне населення розділилося на два табори: Москалів і Українців. Перші хотїли вивісити на думі свій прапор, а другі не давали. По довгїм часі, щоб втихомирити чорносотенців, казав ген. Кравс вивісити і їх прапор. Однак зявилися козаки і прапор скинули. Денікінський генерал вже був відїхав, а лишилось тільки кількох їхніх старшин. Коли побачили, що їх прапор скинули, відїхали, однак оден з них ще вистрїлив кілька разів з револьвера в сторону I. курїня. Курінь зразу змішався, однак за раз став стрїляти за утікаючим старшиною. Через це повсталала велика панїка між цивільним населенням, що не знало, в котру сторону втікати. В тїй хвилині зачало жидївське населення обстрїлювати з вікон скорострїлами наші частини, що були коло думи. Курінь (40 людей з чет. Ольховим), не бачучи нікого на вулиці і сподїючися окруження з боку Денікінців, подався на Васильський тракт, де за залїзн. дорогою виставив сторожу. О год. 10³⁵ вечером відійшов курінь за Київ, де й заночував.

Далі буде.

Тихі герої

В десятиліття перериву збройної боротьби українського народу за свою самостійність подаю до загального відома імена і портрети героїв-мучеників цього народу, вшановуючи таким чином їх світлу пам'ять.

Ю. М.

Віра Бабенко

Чудового раннього ранку, весною, коли так ясно сонечко світить і в повітрі повно всяких пахощів, на подвір'ю господаря Бабенка розлягся страшний крик: Мамо! мамо!..

На той крик вибігла з хати господиня, а з стайні вийшов господар. Вони побачили, як їх маленька доня Вірця тікала з подвір'я до хати і кричала, а за нею гналась гуска.

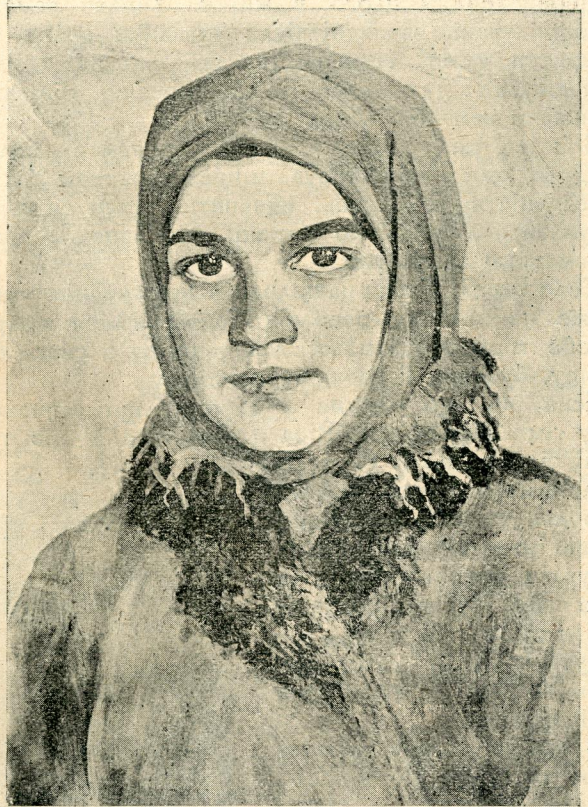
Обоє розсміялися й почали свою доню заспокоювати. Вона-ж хотіла лише попестити мале гусенятко, та гуска не дала.

Вірця любила всякі тварини, птахи, рослини і все їх пестила, цілувала і коло них ходила.

Любила вона цілими годинами сидіти серед квітів, що росли у садку біля хати, під вікном; на сіножаті, що за садком так гарно розляглася. Цілими купами рвала квіти і зносила їх до хати, де плела віночки, а потім ними всіх обдаровувала. Найліпші залишалися мамці й татусеві, хоч не забувала вона й сусіднього хлопця Василька, товариша своїх іграшок, з яким бавилася що-дня.

Повстанка М.

Повстанка Віра Бабенко з Веселих Тернів на Катеринославщині.

Любила вона цілими годинами талпатися з Васильком у потічку, що протікав за садком, копати в мокрому піску кринички й дивитися, як в них набиралася вода. Вечером питалася мамці: „Звідки, мамцю, береться вода в криничці, як її викопати?“

Передтим, як лягали спати, любила слухати маминих казок і пісень.

Оттак у заможного господаря Івана Бабенка в селі Веселих Тернах, криворізького повіту на Катеринославщині, росла дівчина Вірця.

Коли Вірці минуло 8 літ, мала вона ходити до сільської школи, разом з своїм товаришем Васильком. В школі Вірця всім цікавилася і завше учителькові докучала своїми запитаннями: „Чи правда, що зірки на небі, то є Божії очі?. І чого їх так багато? — Чому птахи літають, а люди не можуть?“

Що-дня Вірця про щось питалась в учителя, а як навчилася читати, то завше брала в школі читати книжки і прочитувала їх по кілька разів.

Так пройшло кілька літ, Вірця скінчила школу, стала чорноокою дівчиною, невеличкого зросту та мала вже 17 літ, а товариш її дитячих іграшок Василько, став бравим, струнким хлопцем, і стала чорніти верхня губа. За цей час вони багато прочитали книжок і все мріяли, як би їм дістатися до гімназії.

Хоч батьки їх були заможними господарями, але не настільки, щоб їх утримувати в місті, де лише й були гімназії.

З вибухом революції в 1917 році скрізь по Україні пішов великий рух у різних напрямках в інтересі села. Одно з чільніших місць в цих інтересах займала справа сільської освіти. Селяни здебільшого бажали мати в себе гімназію, не рахуючися з своїми матеріальними засобами й труднощами, звязаними

з переведенням цього в життя. Управи земських самоврядувань завалені були ухвалами селян, про відкриття у них гімназій, на що сільські громади асигнували дуже малі гроші, просячи, аби решту доложили земельні збори.

Земства мали чимало клопоту з такими селами, бо доводилося витолковувати представникам тих сіл, нереальність їх бажань, вияснити, що мусять вони рахуватися з шкільною сіткою виробленою Управою й земським бюджетом.

Село Веселі-Терни найшлося в щасливіших умовах і вже на початку революції спромоглося відкрити в себе мішану гімназію, давши на це з свого боку площу, будинки й грошеву допомогу.

Ясна річ, що одними з перших, що записалися в ту гімназію, були — Віра й Василько. Учнів в гімназії було повно й життя її йшло повним ходом, відкликаючися також і на щоденні інтереси краю, що їх висувала революційна доба того часу. Мирне й будуче життя на Україні почала каламутити своїми демагогічними гаслами комуністична пройдисвітня.

В той час комуністи захопили владу на Московщині й міцно засівши там, старалися свій вплив розповсюдити і на ті краї бувшої Росії, що їх не визнавали. Незабаром московський комунізм, слідком за агітацією, напустив на Україну свої озброєні відділи, а потім і військо, і з того часу Україна на довго стала тереном війни.

Майже всі учителі Весело-тернівської гімназії та її старші учні взялися за зброю й стали на захист Рідного Краю.

Всі вони вступили до українського війська й утворили першу залогоу бронепотягу „Україна“, котрий добре дався в знаки ворогові і набув великої слави.

На цій панцирці був і Василько.

В 1921 році на вулицях м. Тарнова, де перебував Уряд У. Н. Р., примушений переважаючими ворожими силами опустити рідний край, появилася чорнява дівчина, в кожущку і в темнозеленій хустці з кошиком у руді.

То була Віра Бабенко, висланиця повстанчої організації на Катеринославщині, або, як мала називатися, Січеславщині. Вона була тоді гімназисткою 7 класи.

З розмови із нею виявилось, що, коли військо У. Н. Р. в 1918 році залишили Катеринославщину і вже не мали спроможности туди вернуться, то там заснувалася повстанча організація, під проводом лікаря д-ра Галієва (серб.). До тої організації вступила і Віра, прийнявши на себе ролю розвідчиці.

З 1919 і по 1921 рік організація нераз посилала від себе післанців до Уряду У. Н. Р. для зв'язку,

але ні один з них назад уже не вертав. В 1921 році Віра сама виявила охоту піти як звязкова. Почувачи себе обов'язаною послужити Рідному Краю та своїй організації, вона радо взялася за це небезпечне діло. Далі свого села вона зроду не бувала, а потягу й на очі не бачила, а тут прийшлося пройти біля 1000 кілометрів.

Розмовляючи з нею й дивлячися на неї, я просто дивувався, скільки в тої дівчини відваги, сміливости, саможертви. І все те так просто робилось, ніби то вона прийшла з сусіднього села, яких 3--5 кілометрів, в гостину до знайомих, а не такий далекий край, та ще в найнесприятливіших умовах, які тільки можна собі уявити, коли на Україні навіть дома небезпечно було сидіти, а не кажу — поїхати в якусь дальшу дорогу.

Повстанка Віра.

Коли по всій Україні вештались озброєні банди гультаїв і різних злочинців, коли кожне місцеве „ЧЕКА“, що захотіло, то собі робило, коли войовничий і побідний московсько-жидівський комунізм не знав міри своєму нахабству і виловлював всіх хоч трохи для себе підозрілих людей, а то й просто інакше думаючих і їх розстрілював „пад стінку“, в цей час дівчина іде в незнайому далеку дорогу й несе з собою папери від своєї організації, з якими, як би її зловили, то не зналиб, яких мук для неї придумати.

Серед емігрантів з Вел. України в Тарнові знайшовся один с-д. Феденко, що був учителем у Весело-тернівській гімназії і пізнав її. Пробула біля тижня Бабенківна в Тарнові, коли я її змалював, та одержавши папери від Уряду У.Н.Р., вирушила назад до дому. За два місяці одержали тут відомости, що вона щасливо повернула назад, а ще за місяць отримали вістку, що якийсь зрадник з своїх ви-

дав всю повстанчу організацію, і що приблизно 60 людей зловлено і розстріляно разом з їх головою д-ром Галієвим.

Бабенківну арештували і мучили комуністи страшним способом, бо знали, що вона виконувала ролю розвідчиці, ходила до Уряду У. Н. Р. і думали, що вона знає, хто бере участь в організації та хотіли від неї довідатися назвиська.

Знущалися над нею, як над дівчиною в страшний спосіб: витинали на шкірі паси і здирали з живої; забивали під нігті цвяхи, голки; ломали і відрізували пальці на руках і ногах; видобвали їй очі.

Видумували всякі муки, а вона — ні слова не сказала. Нарешті замучивши селянську дитину і не довідавшись від неї нічого — відрубали їй голову.

Честь і слава тобі дівчино-мученице за Україну!

Юр. Магалецький

Повстанка М.

М. родилась в Києві 1899 року 18 червня, дочка полковника. По скінченню гімназії Дучинської училась протягом 2 літ в київському клінічному інституті, після чого була сестрою жалібницею в 36-му запасовому шпиталі.

В 1919 році була сестрою-жалібницею 24 запасового шпиталю д-ра Шмігельського. В 1920 році була якийсь час в Юнацькій Школі, а потім пішла в запілля ворога до отамана Шепеля, де і згинула.

Повстанка Віра

Весь час визвольної боротьби українського народу працювала при уряді У. Н. Р., виконуючи секретні доручення.

Декілька разів переходила фронти боротьби, переносячи листи і гроші, нераз виконуючи і приватні доручення. В один з таких переходів згинула з рук завойовників України.

Стрілецька вандрівка 1 січня 1920 р.

Написав: Микола Андрусак

Кінець 1919 р. застав 8 полк IV-ої золочівської бригади в бараках цукроварні в с. Щедровій біля Летичева. Сюди прибув він з кінцем жовтня, щоби доповнитися подільськими новобранцями. В хвилі договору Укр. Галицької Армії з Денікіном, цей полк складався майже з самих хорих. Тяжко хорі лежали в такій кімнаті, де вже від самих трупів можна було згинути. Всі лежали на соломі, повній вошей так, що коли у мене минулася горячка, я злякався, коли побачив, який їхній рій загіздився у моім кожусі. Не було іншої ради, як тільки попроситися з кожухом, подарованим мені сотником Івановом.

Я вже був яких три дні після горячки, коли 1 січня 1920 р. прийшов до бараків полковий адютант пор. Прихитко й питав стрільців, хто бажає відійти в напрямі Одеси, бо до Летичева зближаються Поляки. Я спитав, чи можу числити на їзду возом, колиж дістав притакуючу відповідь, я рішився вандрувати. Дня 2 січня рушив транспорт пів хорих стрільців в дорогу. Транспорт провадили пор. Прихитко та пор. Горбачевський, командант полку сот. Метельський їхав хорий на возі, а сот. Іванів тяжко хорий залишився на ласці судьби в Щедровій.

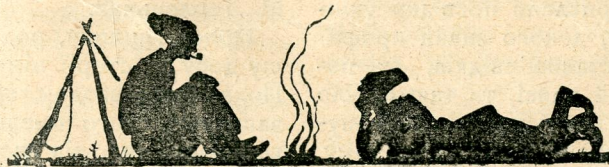
Дещо дужчі стрільці йшли за возами; я сам, коли почув, що замерзну на возі, рішився йти. Першого дня маршу відстав я далеко за транспортом, в очак мені від снігу темніло; щойно другого дня долучив до своїх. Наш транспорт посувався через Вовковинці, Бар, попри Маньківці та Станиславчик. Подекуди стрічали ми наших стрільців, що вандрували гуртками на Захід, домів. Із здивуванням гляділи вони на нас, а ми на них.

На святий вечір (6. I.) прибули ми до м. Мурахви. Тут відпочили ми першого дня Різдва; людність відносилася до Галичан з великою зичливістю. На другий день свят рушили ми далі в напрямі на Томашпіль, Комаргород, Вапнярку.

В Комаргороді мали ми теж відпочинок один день (13. I.). Тут перебуваючи в хаті одної вдовиці я зачув, як її малі діти вчилися залюбки з українського букваря; старіж, що ходили колись до російської школи, у вільній хвилині зверталися до малих школяриків з проханням, щоби вони показали їм дещо з рідної грамоти. Цей факт свідчить про велике заінтересування тамошніх Українців своєю рідною школою; довголітня чужа школа научила їх шанувати своє рідне слово.

У Вапнярці була ще денікінська поліція. Коли крамар не хотів від мене брати української „лопатки“ (50 карб.), тоді Денікінець приступив та вилаяв крамаря. Більше я не мав стичности з Денікінцями. На Щедрий вечір (18 I.) прибули ми до с. Вернівки. Тут син вдови, у якої довелося мені кватирувати, повернув домів з війська після договору У. Г. Армії з Денікіном. З того договору він був невдоволений і дивувався, чому Галицька Армія не забирає в свої ряди Подолян; вони всі радо пішлиби разом з Галичанами проти всяких наїздників України.

Після однодневного відпочинку в Верхівці прибули ми 20 січня до м. Ободівки, недалеко Бершаді. Тут ми остановилися на довший час й тут застала нас злука Галицької Армії з Червоною. У місточку була величава палата польського графа Собенського, в забудованнях якої помістилися наші стрільці, сформовані після виздоровлення в самостійний курінь.

Освітня справа в українських таборах для інтернованих в Дайч-Габлю

Уривок зі споминів. — Написав: Д-р Степан Годованій

Культурно-освітня праця в таборі інтернованих українських військових частин в Дайч-Габлю була многобічна та інтензивна. Вона проявлялася передусім у формі курсів. Починаючи курсами для негра отних, через курси вищої освіти (людовий університет), далі різні фахові курси: як поштово-телеграфічний, санітарний, рахункових підстаршин, аж до старшинської школи і курсу правників, були заступлені всі роди шкільництва.

Курси ті влаштовувало власними силами. Серед членів бригади, особливо старшин було багато учителів народних і середних шкіл, які перебуваючи в таборі поставили свої сили, час і здібности на службу поширенню знання серед товаришів зброї.

Справі просвіти в наших військових таборах слід присвятити більше уваги. Абсолютно цих курсів пішли між народ і працюють тепер на різних місцях. Я хочу розказати те, що задержалося в моїй пам'яті про два такі таборів курси.

В першу чергу варто згадати про перший матуральний курс в таборі. Діло в тім, що серед тих кількатисяч стрільців і кількати сот старшин і підстаршин, які перебували в таборі, було чимало таких, яким війна не дала докінчити їх гімназійних студій. Вони просто з шкільної лавки пішли на фронт. Опинившись в таборі для інтернованих і побачивши, що надії на поворот на Україну до активного військового життя немає, вони рішили використати час примусового побуту в таборі, щоби закінчити свою гімназійну науку.

Десь під кінець серпня 1919 р. зорганізовано в таборі матуральний курс. Фактично був це скорочений курс 8-ої класи, по яким мав відбутися іспит зрілості. До зреалізування цієї думки причинився проф. Михайло Демчук, який в тім часі приїхав до табору в Дайч-Габлю. Він вишукав серед старшин учителів і вистарався про дозвіл на влаштування такого курсу в Команді Бригади (полк. Варивода) і в укр. міністерстві шкільництва (Д-р А. Артемович), яке тоді перебувало на еміграції в Відні. Після полагодження цих формальностей проголошено в деннім приказі бригади, що охочі можуть вписуватися на курс. Вписи переведено службовою дорогою то є: кандидати голосилися в своїх сотенних командантів, а ті подавали через сотенні канцелярії списки кандидатів до канцелярії Команди бригади. Приймали лиш тих, які мали укінчену 7 класу гімназії. Дехто мав свідоцтва зі собою, декому прислали посвідки укінчення даної класи з Галичини, декого знали професори особисто, а дехто представив свідків, які потверджували, що він був у 7-ій класі, та таких було мало. Треба сказати, що цей курс був менше популярний, якби можна було сподіватися. А то тому, що всежтаки час від часу ширилися поголоски, що антанта перевезе цілу бригаду через Румунію на Україну.

Ці поголоски і сплетні хвилювали „таборитів“. Нездолго молоденькому старшині ввиджувалися герой-

ські подвиги на Україні і тим можна пояснити обставину, що на курс вписалося всього 36 слухачів. Всі були галичани, і то переважно бувші ученики самбірської і перемиської гімназії. Щодо степенів військових, то були це переважно стрільці (однорічні), підстаршини і кілька старшин нижчих степенів. Деякі зі слухачів були вже навіть від вересня до листопада 1918 р. позаписувані в гімназіях, отже їм вже не багато бракувало до закінчення.

Управу курсів обняв, як згадано, проф. Михайло Демчук. Він був одинокий цивільний. Решта професорів були старшини і вони всі одержали від бригади на час тревання курсу відпустку. Управитель курсів був господарем класи і провадив цілу канцелярію. Він вчив також математики, фізики і філософської пропедевтики.

Варто згадати імена цих старшин професорів, які не жалували труду і викладали безплатно.

Були це:

Отаман Мацієвич, учив греки; сотник Віктор Петрикевич, вчив українського; поручник Новосельський, вчив латини; хорунжий Яцишин — нім. мови; підхор. Маркіян Терлецький, історії і географії, а польовий духовник бригади о. сотн. Лев Вань — релігії.

Окремий деревляний барак, а в нім сая, до якої в часі слоти вода через стелю текла, поломані лавки, розхитаний стіл — замість катедри — отсе наша таборова гімназія!

Навчання провадилося так, що професори викладали з підручників, уживаних в бувших австрійських гімназіях клясичного типу. Тому що слухачі не могли роздобути потрібних підручників, як також з огляду на скондензованість скорочених викладів, записували виклади до нотаток і відтак виучували записане. Щодня була наука від 8 до 1 год. після полудня з малими 10 хвилинними перервами.

Виклади греки, латини, німецького та українського обмежувалися коротким переглядом історії літератури згаданих предметів. Короткі але ясні характеристики вибраних партій з історії літератури України давав проф. Віктор Петрикевич. Гарні були виклади історії грецької літератури проф. Мацієвича, та історії рамської літератури проф. Новосельського. Учителі тільки викладали, питати з дня на день не було часу. Тільки проф. Мих. Демчук перепитував щодня кількох з математики і фізики при таблиці.

Незвичайно цікаво викладав історію України проф. М. Терлецький.

Проф. Яцишин, родом з Буковини, викладав новішу добу з історії німецької літератури, по німецьки. Показалося згодом, що слухачі не всіли були точно записувати його німецьких викладів. Щоби вийти з того положення, він писав свої виклади на аркушах через кальку, з нім. „Vogel“, і роздавав їх поодиноким слухачам. Від того відтак називали його слухачі між собою проф. Боген. Це був одинокий професор, що мав серед слухачів свій псевдонім. Зрештою панувала між професорами а слухачами повна гармонія.

Релігії учив полевій духовник бригади о. Лев Вань. Як військові ми відносилися до своїх учителів чемно, але всетаки багато свобідніше, ніж умундуровані гімназисти. Це було причиною задикуватих дискусій з нашим о. катехитом на тему, як поладити заповідь Божу „Не вбивай!“ з різними воєнними звірствами.

Хоч ця справа осталася невіршеною, то ці дискусії були для нас правдивою душевною насолодою. Щодня після полудня можна було бачити, як з табору „шнурували“ слухачі один за другим в недалеку смерекові ліски і там, уживаючи переповненого живицею воздуха, виучували виклади на пам'ять. В розмовах підчас перерв нижчі військовими степенями слухачі зверталися до професорів через „пане проф сор“, а вищі степенем слухачі уживали супроти професорів нищих степенем військової титулятури. І в одних і других пробивалася тенденція приблизитися становищем до професорів. Це зрештою випливало з нашого подвійного становища: військових і учеників. При кінці курсу переводив кожний професор сам класифікацію 8-ої класи. Вона випала добре. Військові ученики були всі пильні, не опускали годин так, що директор Демчук не мав з того приводу ніяких клопотів. Після класифікації з 8-ої класи писали ми матуральні задачі: українську і математичну. З української мови могли ми вибирати. Було дві теми: 1) Границі України і їх невігоди; 2) Творчість Івана Франка. Задача тревала 4 години. Я вибрав першу тему, багато писало про Франка. Як вже були задачі оцінені, наступив іспит зрілості. Головою був проф. Демчук, уповажнений до цього тодішнім міністром просвіти З. У. Н. Р. Д-ром А. Артемовичем. Здавало по 4-ох перед і після полудня. Питали поодинокі професори, другі професори прислухувалися як свідки. Питання були з того матеріалу, який професори встигли за цей короткий час виложити.

Якщо котрий зі слухачів дістав добру ноту в 8-ій класі з латини і греки, то міг вибирати.

Абітурієнти відповідали свобідно, не слідно було якоїнебудь тремти. Не було причини слухачам тремити, бо всетаки воєнне ремесло ми уважали першим. Матуру зложили всі, які приступили. Кількох, з початку записаних, підчас курсу виступило. Класифікація була як у був. астр. гімназіях: з відзначенням, односторонньо, більшістю. Недостаточних вислідів не було. З відзначенням здав тоді тільки один слухач, а то Тадей Паславський.

З учасників того I-го матурального курсу пригадую таких:

- 1) Михайло Галабурда, потім скінчив агрономію в Празі.
- 2) Степан Біян, д-р права, пражського університ.
- 3) Степан Куропась, потім агроном, тепер в Чикаго.
- 4) Волод. Галевич (?), агроном.
- 5) Ілько Калічак, гімн. проф. в Ч. С. Р.
- 6) Грабовський, 7) Косинський — оба правники.
- 8) Тадей Паславський, агроном.
- 9) Волод. Деревляний, правник.
- 10) Степан Савка, правник.
- 11) Яцковський „ 12) Плєскач.

Решти імен та назвищ не пригадую, хоч обличчя деяких ще не зовсім затерлися в пам'яті.

Матуральні свідоцтва одержали слухачі за кілька тижнів, аж вони вернули з Відня, де були затверджені міністром освіти Д-ром А. Артемовичем.

Відтак усі абітурієнти студювали на різних чеських високих школах: в Празі, Брні, Братиславі, Пшібрамі.

На університети і техніки приймали Чехи і Німці без найменших труднощів. Чеське міністерство шкільництва зажадало тільки предложення всіх свідоцтв разом і затвердило їх спеціальною клявулею „Свідоцтво це є важне на території Республіки Чесько-Словацької“.

Листи з хирівського фронту

Писав стрілець У.Г.А. Степан Венгринович

Городовичі, 1. І. 1919.

На фронтах спокій. Тільки вчора була велика різня. Поляки напали на одно село Чишки. Наша піхота втікла, а гармати лишилися на горі. Втікати не могли по снігу, бо посторонки порвалися.

Мало бракувало, а булиб забрали наші гармати.

Завізвали тоді на поміч гуцульські сотні, що стояли в резерві. Ці — в сталевих шеломах — упали на ворога. Три рази йшов бій на багнети. Загнали противників у глубокий рів і сікли там машинними крісами.

Казали, що сі Гуцули такі завзяті хлопці, що навіть ранені бігли до наступу.

Виперли Поляків ген за село й два машинові кріси їм забрали.

Вчора сидів я до 1 год. в ночі, рисував „бажання“ Кравсові на Новий Рік — від нашої артилерії. І гармата там була й хата розвалена.

Нині особним післанцем післали до Кравса, а він телефоном дякував нам. Казав, що се перший дарунок в українській армії, який його зворушив.

Що де в світі чувати, то Тато певно ліпше знає з часописів, як ми.

Шість сотень Гуцулів пішло знову на Львів. Кажуть, що наші Кульпарків і Скнилів заняли.

Коби всі наші хлопці були такі, як Гуцули, то давно малиб границу Сяну.

Цікавий я, як там у вас, чи змінилось дещо. Чи є вже порядок там у „Гінтерлянді“, чи дальше крадуть — швіндлюють, як за австрійських часів?

Ми все собі говоримо, що як цю війну тут на фронті закінчимо, тоді гармати взад обернемо на цих панків, що інтереси хотілиб робити за плечима других.

Ждемо вже дуже, коли дадуть приказ іти вперед, бо скучно на місці стояти.

Городовичі, 2. І. 1919.

Вчора прийшли нам чотири нові гавбиці зі Стрия, так у нашій групі булоб вже 12 гармат.

Три знову відійшло під Львів.

Здається, що наші сили тут більші від Поляків.

У них з Хирова відзивається тільки 3 гебірки, а від нас може відзиватися 12 і то гавбиць.

Лиш чому не дають приказу відповідати?

Нині знову стріляв на нас. Я з пор. Лазором ходили в першу лінію — на зірну — дивитись, де наші стріли падають і телефоном їх справляти.

Такий гарний нині день — правдива весна починається. —

На свята не приїду, якось встидно з Хирова, а радше з Фельштина на відпустку їхати. Зажду, та аж з Перемишля поїду.

Бажаю смачного до вечері й мене там при діленню проскуркою згадайте.

Я певно буду з товаришами співати, а потім як спів урветься й кожний буде самоти шукати, тоді і я вийду на двір, — гляну в Вашу сторону... та Вас згадаю.

Городовичі, 6. I. 1919.

Нині Святий Вечір. Якраз доходить 12 в ночі.

Вже всі поклялись спати, тільки телефоніст сидить при апараті, та держить ручку при усі.

Якось дуже сумно було нині.

Зловили рано одного Поляка, який говорив, що Поляки нині в ночі готують великий, загальний наступ на нас.

Вже й не було ні вечері — ні співів.

Піхота зробила збірку й таки перед вечером вимашерувала в окопи — перед село, а ми також не мали часу їсти.

Телефони тиркотали, як у якій централі, що від одного відійшов — вже другий дзвонить...

Треба знати, що з нами є получені всі три батареї, наш зорець (беобахтер) напереді, команда від піхоти й машинних крісів і фельдваха на самім переді — в лісі.

Другий телефон лучить знову нас з такими командами на лісовому крилі — за рікою, а третій з Фельштином — Глибокою — Самбором і дальше...

Цей надає таку телеграму до того, Кравс з Глибокої складає святочні бажання своїм старшинам і стрільцям, цей по муніцію телефонує, цей питається, чи кухні вже виїхали, а тамтой хоче з Фельштина резерви й таке інше... Не дали навіть спокійно пирогів зїсти, бо лиш це було на вечерю. Потім ще чорна кава і хрусти.

Не йшли ні співи — ні жарти, всі на Хирів гляділи, чи не видно заповіджених трьох польських ракет та слухали, чи не грають гармати.

Ще й тепер жду...може аж над раном схочуть наступати, а може полонений блягу пустив, щоб нам Святий Вечір попсувати...

Мій командант їздив до Глибокої, де Кравсові справляли вечерю, що лиш тепер повернув.

Кравс заповів, що наша батарея не піде на Перемишль, тільки на Загіре — Сянік. Та мені — все одно, коб тільки не сидіти на місці.

Вчера противник робив великий наступ, але як я вже писав, дали їм наші доброго „чосу“, що аж мило було дивитись згори, як коло 400 людей втікало в переполоху.

Наші гнали за ними аж під сам Хирів і коби тільки приказ, то певно його занялиб.

І сьогодні машинні кріси є уставлені й тільки ждуть...

Наша панцирка також підїхала і жде...

Шрапнелі наші вже нарегульовані, тільки вкладай їх у люфу й стріляй.

Но але побачимо, до раня ще далеко.

Оттак виглядає мій Святий Вечір. Сподіваюсь, що у нас у хаті не дуже веселіще. Певно сам Тато з Владкою й Левком... та байка! Зате на другий рік на своїй землі разом будемо вечеряти. —

Городовичі, 10. I. 1919.

Коло нас усе по старому. Був Коссак у нас і наших командантів звивали на военну нараду, то й сподіваємось вневдовзі приказу: вперед.

Нині ходили малі стежі на звиди до Хирова, було наших чотирьох ранених, а двох пробитих багнетами, бо йшли до наступу.

Поляків около 14 вбитих, між ними оден старший, найшли при нім цілий плян офензивни на нас.

Нині ми зловили шпійона, маленького Поляка, йшов з Борислава до Хирова. Не хотів признатися.

Як наші вдали, що хотять його розстріляти, стало 5 стрільців... „Змір“ — тоді аж признався, хто його вислав. Відкрив цілий заговор у запіллю, подав іменно, де заховані машинні кріси — й інше. Відослали його до полевого суду до Самбора.

Що під Львовом чувати — не знаю, якось усі вісти звідтам замерли...

Нині противник лише дві кулі пустив на нас, може забрав гармати на поміч під Львів...

Городовичі, 26. I. 1919.

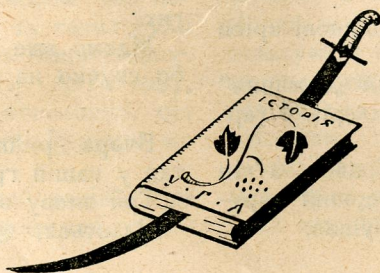
На сам Йордан давали нам Поляки приняття. Ще нині видно діри від гранатів довкола нашої хати, та сумно для них скінчилося.

Наша куля вцілила в їх панцирний потяг, де були дві гранати — обі розбила, старшину і обслугу також убила. Машина втікла, а потяг до нині стоїть на шинах ні вперед ні взад не може відїхати.

Наша стежа ходила в ночі оглядати, то лиш кавалки людського мяса намацали в середині в вагоні, принесли нам ненарушені „авфзаци“ від розбитих гармат.

Від тоді Поляки ні одної кулі більше не пустили, і так до нині, кругом біло — спокійно, вікна замерзли, обі сторони, здається, дримають.

Та лиш так здається...

Батьківська земле

Ходою.

На мужеський хор

Бать - ків - ська зем - ле, кра - ю ко - ха - ний, всім нам свя - та У - кра -

і - но! Для Те - бе жи - ти, То - - бі слу - жи - ти,

за Те - бе вмер - - ти Є - - ди - ну - - ди - ну!

I. ma. II. da.

Батьківська земле, краю коханий,
Всім нам свята Україно,
Для Тебе жити, Тобі служити,
За Тебе вмерти Єдину!

За Твої гори, ниви і море,
За їх довічну свободу,
За Твою славу, честь і державу,
За щастя Твого народу.

Історія 4-го Запоріжського полку імени полковника Богуна

Історичний матеріал Т-ва Запорожців. — Написав А. Тарнавський, сотник Війська Запоріжського.

1917 рік.

Кадри 4-го Запоріжського полку були сформовані в місяці жовтні 1917 року, шляхом українізації російського полку „Георгієвських кавалерів“, яких російський комітет „Георгієвських кавалерів“ гуртував для утворення міцної підвалини російської центральної влади в м. Києві.

Ідейним творцем формування полків, котрі склалися виключно з лицарів російської відзнаки „св. Георгія“, був відомий російський генерал Іванов.

Вкупі з іншими однодумцями він думав гуртувати вояків в частини по принципу екстериторіяльності. Командні посади в цих частинах давали переважно кадровим старшинам російської армії.

До закінчення війни на ці частини покладано велику надію щодо підтримки царського уряду вразі заворушень. Звичайно до революції ці пляни хоронилися у великій таємниці і влада встигла сформувати лишень оден полк „Георгієвських кавалерів“ у Петербурзі.

В 1917 році після революції на Зборах Головного Комітету „Георгієвських кавалерів“ голова комітету в промові заявив Зборам так: „Групування георгієвських кавалерів в частини має величезне значіння для Росії. Частини ці формуватимуться по окраїнах нашої держави з корінного руського елементу. По скінченню війни їм будуть наділені безкоштовно ґрунти і полекшене влаштування на землю в місцях постою їх частин, і таким чином вони як міцні нитки звязуватимуть єдність держави“.

Коли це стало відомо в колах Укр. Генерального Військового Секретаріату, там почали опрацьовувати плян боротьби з цією небезпекою. Все літо в м. Києві велася організаційна праця наша і наших ворогів.

В серпні місяці був сформований полк „Георгієвських кавалерів“ в м. Києві. Командантом полку був призначений ренегат полковник Кірієнко, котрого рідний брат вірно служив від початку революції в укр. війську і загинув в 1919 році підчас війни з большевиками, на посаді команданта 10-го корпусу.

На початку формування полку Штаб Київської Округи (російський) намагався поповнювати полк „кавалерами“ Росіянами, але деморалізація російського салдата та українська агітація серед поповнень унеможливила цю спробу.

Тоді наказом по Окрузі оголошено про припинення до полку місцевих „кавалерів“. Штаб гадав, що „кавалер“, хоч і Українець, є досить скалічений царською казармою і може заступити справжнього Росіянина.

Збільшено матеріальні вигоди служби, полекшено їх службово-фаховий режим і в наслідок цього в Тираспільських касарнях зібрано до 650 вояків, „Георгієвських кавалерів“, переважно Українців. Воякі ці були несвідомі національно і на початку радо йшли назустріч вимогам та наказам Начальника Київської Округи полковника Оберучева та політичного комісара і команданта полку ренегата Кірієнка.

Поблизу від полку був розташований 1-ий запасовий козакий український полк. Це була в той час єдина українська частина в Києві.

По директивам Військового Секретаріату старшин та козаки 1-го зап. полку старалися освідомити „Георгієвців“ і почали українську агітацію серед них, аби перетягнути на свій бік, або розкласти цю частину.

Це була важка праця, але крок за кроком вона посувалася наперед. Провадилася ця праця через старшину Георгієвського полку сотника Тимченка та ще через декількох молодших старшин.

Київський Георгієвський Комітет та Штаб Округи всіма засобами старалися перешкодити агітації і провадили контрагітацію, приміювали репресії, але змагання було їм не на користь.

Вкінці місяця вересня серед Георгієвців національна свідомість підвищилася до того, що вирішено, не вважаючи на спротив Росіян, піддатися своїй українській владі. Під проводом старшин Дорошенківського полку 26 жовтня полк в повному складі, за винятком Росіян, вирушив з касарень на Миколаївську вулицю до будинку цирку, де в цей час відбувалося засідання Третього Всеукраїнського Зїзду Військових Депутатів.

Маючи на правому крилі полкову оркестру, полк вирівнявся проти цирку.

Делегат полку значковий Мацюк зявився до Президії Зїзду і склав позачергову заяву: „Київський

полк Георгієвських кавалерів, що складається з 90% Українців, не бажає надалі бути в підлеглости чужій російській владі. Полк в повному складі зявився на Зїзді і просить Зїзд санкціонувати його вступ до Української Армії, під назвою: „Четвертий Сердюцький імени полковника Богуна полк“.

Зїзд одноголосно постановив затвердити рішення полку і вислід голосування був покритий гучним: „Слава Богунівцям!“ Після цієї постанови делегація з трьох членів Зїзду вийшла до полку і оголосила полк приєднаним до Української Армії. Тоді-ж Богунівському полку дано Зїздом військовій клейноди: бунчук та прапор.

По промовах делегації від Зїзду та старшин полку оркестра заграла гимн і під звуки „Ще не вмерла“ та вигуки „слава“ полк продефілював перед делегацією Зїзду та повернувся до касарні.

Це було 26 жовтня в той самий день, коли Штаб Київської Округи проєктував ліквідувати Укр. Центральну Раду та Секретаріати, розігнати 3-ій Військовий Зїзд та обезбріти 1-й козакий запасовий полк.

Виступ полку перешкодив цим плянам і відсунув збройний виступ Округи на 2 дні.

По повороті до касарень полк вигнав всіх старшин та козаків — Росіян, що ще лишилися в касарні. Не поміг бідолахам і такий аргумент як: „Із одного котьолка в окопах кашу елі“.

Командантом полку призначено осаула Секрета, адютантом полку — сотника Тимченка. Крім того з 1-го запасового полку переведено кілька старшин замість демобілізованих старшин Росіян.

28-го жовтня полк одержав бойове завдання: обороняти київський арсенал від наступаючих військ Штабу Округи. Богунівський полк у важкому двохденному бою з насідаючими на арсенал чехословацькими військами та відділами донських козаків одержав перемогу і охоронив цей важливий пункт для українського уряду. Ворожі втрати були: забитих Чехословаків — 35, ранених 8; козаків (донських) та російських старшин і „юнкерів“ забитих — 60, ранених 14. Наші втрати — 5 козаків забитих і 3 ранених. Від 31 жовтня в полку почалася муштра і навчання по українським статутам. Приводилося до ладу помешкання, формувалися скорострільна та кінна сотня.

20 грудня наказом по 1-й Сердюцькій дівізії 5-а та 7-а сотні полку вкупі з відділами Дорошенківського полку, були вислані на ст. Зерново (на Чернигівщині) для несення охорони залізниці та складів військового майна. Командував цим збірним відділом сотник Дорошенківського полку Мантуляк. 28 грудня 5 і 7 сотні були відкомандировані до полку.

22-го грудня до полку прибуло поповнення з північного російсько-німецького фронту в складі 300 козаків та 7 старшин. Тепер полк нараховував 900 козаків та 45 старшин. Полк ділився на 3 курні, була сформована 2 скорострільна сотня та саперна. Командантом 1 курнія був призначений військовий старшина Василів. Командантом 2 курнія — осаул Кушнір. Командантом 3 курнія — осаул Волков. Полк мав 9 піших сотень, 2 скорострільні (52 скоростріли), кінну та саперну сотні. Був добре харчований та був добре вдягнений.

Большевицькі агітатори в цей час провадили агітацію серед усіх українських частин київської залоги, аби не дати змоги утворитися українській армії,

котра могла бути рішачим чинником в боротьбі з Москалями за незалежність Української Держави. Провадилась большевицька агітація і в Богунівському полку. Національно свідомий елемент полку борюся з нею, але в боротьбі був самотнім, бо Штаб 1 Сердюцької дивізії цього елемента не підтримував. Побіч Штабу працювали т. зв. Військові Ради, які фактично керували життям частин і куди вже встиг, дякуючи „виборчому началу“, пролізти збольшевичений елемент. В українських частинах Генеральний Секретаріят Військових Справ запровадив в той час „виборне начало“ командного складу і офіційно визнав існування „Військових Рад“. В Богунівському полку була теж „Полкова Рада“. В компетенції цієї ради, що складалася з делегатів, обраних сотнями, входило все щодо керування полком та контролю над командним складом полку. Командний склад був

лише виконавцем відповідних постанов полкової ради, котрі часто-густо суперечили прямим наказам Штабу дивізії, а ці накази команданти мусіли теж виконувати.

Такий аномальний устрій, неможливий в армії, дуже шкодив українській військовій справі і значно полекшував агітацію большевикам. Генеральний Секретаріят Військових Справ не зумів поставити військову українську справу на добрий шлях і наслідки цього внаслідок показали дуже негативні.

Бурхливі засідання полкової ради, полкові мітинги, котрі вона скликала, розхитували дисципліну в полку, та підірвали авторитет української влади.

Почались випадки відмови козаків від варти в місті, жадання більшої плати козакам, незадоволення харчами і т. ін. Політична ситуація в місті, в зв'язку з окремими виступами большевиків ускладнювалася.

(Далі буде)

ВИДАННЯ ПО ТАБОРАХ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ АРМІЇ У.Н.Р.

Зладив: Прижмуренко

(Докінчення *)

Неперіодичні видання курінів.

32. »Козацька думка«. 19 куріня. Друк. на шапірогр. Вийшло 2 числа по 32 прим.
33. »Джерело«. 21 куріня маю I-е число в 32 прим.
34. »Вісник інженерського куріня«. 2 числа по 32 примірників.
35. »За Україну«. Кінного полку. 3 числа по 32 прим.
36. »За дротом«. Школи підстаршин. 4 числа по 32 — 40 примірників.

Книжки друковані на машині.

37. »Абетка морзе« Журахіва 300 примірників.
38. »Піша застава« Ельзенберга, перек. пор. Верхоли, 800 прим.
39. »Краплини«, 3-на 200 прим.
40. »Спогади«. Збірник спогадів старшин і козаків з часів визвольної боротьби. 500 прим.
41. »Козачі думи«. М. Д. 500 прим.
42. »Танки та їх значіння«. Друк. на шапір. в 30 прим.
43. »Молитви«, » 20 »
44. »Шкільні молитви« » 20 »
45. »Казка про дипломатів«. » 20 »
46. »Трьохдільна система«. » 30 »
47. »Оборона на розтягнутому фронті« » 30 »
48. »Історія поступового розвитку бою«. » 30 »

ВАДОВИЦЬКИЙ ТАБОР:

49. »Запорожець«. Журнал I. запор. дивізії. Видає культ. освіт. відділ. Друк. на шапір. 3 образками. Ціна не виставлена.

50. »Аванс«. Політичний журнал. Видає ініціативна група. Ред. Гавришка. Вийшло 6 чисел. Друк. на шапірогр.
51. »Запорожська думка«. Часопис запорожського культурно-освітнього відділу. Виходить двічі на тиждень. Друк. на друкар. машині. Редагує колегія. Ціна 5 марок.
52. »Жало«. Сатиристичний журнал. Друк. на шапір. Ціна не виставлена.

ЛАНЦУТСЬКИЙ ТАБОР.

53. »Наша зоря«. Літ. військовий тижневик. Орган незалежної думки. Видає культ. освіт. комісія табору. До 8 числа друков. на шапірогр., далі на цікlostілю. 3 образками. Ціна 25 марок. 16—17 число вже вийшло в таборі Стрілково, куди був перенесений табір з Ланцута.
54. »Будяк«. Журнал гумору і сатири. Орган партії Б. К. В. (Бий куди влучиш). Видання культ. освіт. відділу табору. Друк. на цікlostілю. 3 образками. Ціна 25 марок. Друге число вийшло 30. IV. 1921 р.

ПИКУЛИЦЬКИЙ ТАБОР.

55. »Волохівщина«. Знаю, що такий часопис виходив але на жаль в своїй збірці не маю.
56. »Аванс«. Так само.

ПЙОТРКІВ.

57. »Тернистий шлях«. Літерат. журнал. 3 образками. Друк. на шапір. Ред. Козловський.

*) Гляди Літ. Ч. К. за 1930 р.

58. »На хвилях життя«. Вийшло 2 числа. В збірці не маю.

ТАБОР В СТІЛКОВІ.

До сего табору перенесені були табори з Вадовиць, Ланцуту, Пикулич та Пйотркова. Виходили тут деякі нові журнальчики, в більшостіж продовжували своє видання, з тимиж назвами журналі з попередних таборів, Подаю всі, що виходили і про які мені відомо, в р. 1921.

59. »Наша зоря«. З Ланцутського табору. Маю 17-е число. Друковано на друкар. машині. 28 сторін. Ред. Сіманців. Журнал виходив з грудня 1920 р.
60. »Будяк«. Теж з Ланцуту. З 3 числа припинилося видання. Редактор був Павлів. Виходив з березня 1921. Друкарня »Нашої Зорі«.
61. »Запорожська думка«. Часопис перенесено з Вадовицького табору. Видає Запоріжська дівізія. Вийшло 30 чисел. Друков. на друк. машині. Редагує колегія. Ціна 6 мар. (Збільшена ціна на 1 марку).
62. »Блоха«. Видає штаб тилу. Вийшло 2 числа і перестав виходити. Ред. Сольвій.
63. »Промінь«. Непартійна демократична таборова газета. Виходить що тижня. Редактор Нестеренко. Вийшло 21 число.
64. »Військовий Науковий Вісник«. Видає військовий факультет Народного університету. Вийшло 1 число в 28 ст. Редагує колегія.
65. »Таборовий метелик«. Видання »Нашої Зорі«. 4 ст.
66. »Студенський вісник«. Теж.
67. »Ось і азь«. Думи козака Василенка. Видання »Нашої Зорі«. 12 стор.
68. »Головні правила українського правопису«. Видання спілки учителів армії УНР. в Стрілково. 12 стор. Друкарня »Нашої Зорі«.

69. »Якою повинна бути Україна, за котру боремося« Літучка. Видання »Нашої Зорі«.
70. »На хвилях життя«. Літературний журнал штабу армії УНР. Вийшло 2 числа і припинилося видання. Друк. на ціклостілю. 24 стор. з образками.
71. »Поняття і зміст стратегії«. Реферат поручника Подільського. Друк на шапірографі.
72. »Похід в 1922 р.« Реферат підп. Хомяка.
73. »Історія воєнного мистецтва«. Реферат підполк. Рафальського.
74. »Утримання війська і піддержання його боєздатности«. Реферат сот. Богуна.
75. »Елементарна тактика«. Реферат сот. Горко. Всі друковані на шапірографі, кількості накладу не знаю.

ЧЕНСТОХОВА.

76. »Колючки«. Сатир. гуморист. журнал. Орган незалежної думки. Друк. на ціклостілю. З образками. Вийшло 6 чисел. Ціна 50 марок.
77. »Думка«. Інформаційний орган війська Запорожського. Друковано на друк. машині. Вийшло 10 чисел. Ціна 5 марок. (Сего журналу я не маю, згадує його п. Литвицький у варшавській часописі, назви якої не памятаю).

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

З цим числом посилаємо поштові складанки та просимо прислати ними передплату на 1931 рік. Просимо також і тих нечисленних передплатників, щоби обовязково вирівняли залеглу передплату.

Не просимо датків на пресовий фонд, але лише точного плачення передплати.

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

III. річник / Число 1. / Січень 1931.

З М І С Т

	Стор		Стор
* * *		Тихі герої	
Ф. Невестюк	2	Юр. Магалецький	15
На порозі нового року	2	Стрілецька вандрівка 1 січня 1920 р. Микола Андрусяк	17
Т и ф		Освітня справа в українських таборах для інтернованих в Дайч-Габлю	
Спомин. — Мих. Островерха	3	Уривок зі споминів — Др. Степан Годованій	18
Волинські гроші		Листи з хирівського фронту	
Олександр Вітенко	6	Степан Венгринович стріл. У.Г.А.	19
Наступ на Кульпарків		Батьківська земле	
Василь Горбай	9	На мужеський хор	21
* * *		Бібліографія	
Ф. Н.	11	Видання по таборах інтернованих вояків Армії У.Н.Р. — Прижмуренко	23
І курінь 8 бригади У.Г.А.			
Із записок Івана Карпинця	12		

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ БАНК

„КРАЄВИЙ СОЮЗ КРЕДИТОВИЙ“ у Львові, Ринок 10

Ч. телефону 433 — Конто Почтової Щадниці Ч. 143.477,

як Центральна Каса українських кооператив приймає вкладки ощадности, забезпечує їх у твердій валюті та поміщує їх у наших кооперативах, щоби піднести господарський розвій українського народу.

Батьки! Пам'ятайте, що при подарунках для своїх найближчих на Різдвяні Свята не вільно Вам забути на найкращий та найконечніший подарунок — життєву полісу. Тому пишiть сейчас по блищi iнформацiї до Товариства

КАРПАТІЯ

ЛЬВІВ, Руська 18.

КООПЕРАТИВНИЙ БАНК
„ДНІСТЕР“
у Львові, вул. Руська Ч. 20.

приймає щоденно вкладки ощадности, починаючи від 1— зол. від год. 8:30 рано до год. 2:30 пополудні, а в неділі й свята від год. 10—1 рано. / Вкладки ощадности зберігаються в строгій тайні. / За вкладки і їх опроцентования ручить Кооперативний Банк „Дністер“ цілим своїм майном, що обіймє між иншим три реальности у Львові і дві більші посілости в обемі поверх 2. 00 моргів землі.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

„ЗИЗ“ одинокий український сатирично-гумористичний журнал, який вдатно ілюструє з правдивим гумором події нашої буденщини.

Чвертьрічна передплата 3— зол.

Адреса: „ЗИЗ“, ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА 18. III. п.

„ВІДРОДЖЕННЯ“

(давніше „МИ МОЛОДІ“)

ілюстрований орган укр. протиялк. і протинікотин. руху, виходить раз у місяць.

Адреса: Львів, Гродзіцких 4. III.

„ВІДРОДЖЕННЯ“ коштує в передплаті для членів Тов. тільки зл. 3. а для нечленів зл. 3:60 річно. Для заграниці 1 дол. ам.

ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ ВИДАВНИЦТВА Т-ВА „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“

Часопис великий ілюстрований господарський двотижневик

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“ ціна 3:50 за чвертьрік

Часопис, одинокий український ілюстрований місячник пасічництва

„УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК“ ціна 3:50 піврічно

і сільсько-господарські книжки та календар „Сільський Господар“.

Купуючи наші книжки причинитеся до ширення сільсько-господарської культури, скористаєте самі і допоможете Вашій хліборобській організації Т-ву „Сільський Господар“ у його праці для добра народу! Оказові числа і цінники книжок висилаємо даром.

Замовлення приймає кожна книгарня і Т-во „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“ у ЛЬВОВІ, вул. Зіморовича 20.

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ГІПОТЕЧНИЙ

АКЦІЙНА СПІЛКА — ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО Ч. 14.

(Власний дім) — Тел. 3-82, 75-32, 52-92. — Телегр. адреса: ЗЕМЛЕБАНК, Львів.

Конто в П. К. О. 149.000.

Одинокий український дивізійний банк полагодує всі банкові чинности. — Переводить перекази за границю до всіх місцевостей світа — головно до Америки і на Україну. — Приймає вкладки в золотих і долярах. — Приймає векслі і оферти до інкаса.

У всіх краях Європи й Америки власні кореспонденти

При письмених запитах долучити на відповідь марку за 50 гр.

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратує Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте, що тільки справжній **молочарський промисл** під фаховою кермою і в звязку з сильною центральною молочарською організацією, якою є **Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“** поратує Вас у злиднях.

Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку. Звертайтесь о пораді і вказівки на адресу

„МАСЛОСОЮЗ“

ЛЬВІВ, вул. Косцюшка Іа. тел. 43-86 і 81-04.

ГРОМАДЯНЕ, покажіть ділом, що Вам залежить на розвитку нашого економічного життя і купуйте **масло і весь набіл** тільки в склепах „МАСЛОСОЮЗУ“, бо там найліпший і найдешевший.

Кожен Українець повинен тямити, що потрібні припаси може закупити тільки в кооперативі

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“

яка продає від року 1883 в своїх 24-ох склепах по більших містах споживчі і колоніяльні товари та вина.

МИЛО з власної української Кооперативної фабрики

КОСИ-СЕРПИ з охоронною маркою

НАСІННЯ добрих збіж, та пашних, окіпних рослин

РІЛЬНИЧІ машини і знаряддя

ЦЕНТРОСОЮЗ

ЦЕНТРОСОЮЗ

ЦЕНТРОСОЮЗ

ЦЕНТРОСОЮЗ